

ДРАМА

48

БЕОГРАД 2018.

ДРАМА

Број 48, зима/пролеће 2018. године
Часопис за позоришну уметност, драму, културу, науку

Излази четири пута годишње

Издавачи: Удружење драмских писаца Србије,
Београд, Господар Јевремова 19
Позориште „Модерна гаража”, Мајке Јевросиме 30
www.drama.org.rs
biljana.ostojic@mpus.org.rs

Главни и одговорни уредник *Миладин Шеварлић*

Секретар редакције *Биљана Остојић*

Редакција: *др Рашко В. Јовановић, Божидар Зечевић,
Момчило Ковачевић, др Бошко Сувајић,
Слађана (Бранислава) Бушић, Милисав Миленковић,
Иван Панић, Драган Коларевић, Биљана Остојић*

Коректура издавача

Ликовно решење корица *Никола Панић*

Ликовна опрема и техничко решење *Ново Чоџурић*

Припрема за штампу *Свејозар Сџанкић*

Штампа и повез “ГРАФОРЕКЛАМ”, Параћин

ISSN 1451–3609

Тираж 300 примерака

Илустрације: *Тијана Ђоковић*

Часопис *Драму* суфинансира Министарство културе,
информисања и информационог друштва

Садржај

<i>Уводна пјесма</i>	5
<i>Бождар Зечевић, Црно сунце друже Србије</i>	6
<i>Живорад Ајдачић, I Скандалозни насјуј немачке нобеловке Херје Милер. II Тасовац или Мокрањац?</i>	15
<i>Слободан Вујовић, Беседа</i>	21
<i>Слађана (Бранислава) Бушић, Ко нам је појео културу?</i>	30
<i>Игор Весовић, И ти си Србија.</i>	34

Есеј

<i>Младин Шеварлић, Како сам видео Тикала или Бош чија Кафку</i>	39
<i>Миодраг Новаковић, Два есеја</i>	45

Хроника

<i>Рашко В. Јовановић, Драмајичар који је промовисао постојерну у нашем театру.</i>	51
<i>Александар Милосављевић, Шта мучи позоришну Евроу, а о нама да не говоримо</i>	60
<i>Павле Јозић, Ушцаји</i>	66
<i>Сара Арва, Краљевство за коња: двојруки пораз Ричарда Треге</i>	71

Проза

Љиљана Браловић, *Крајке њриче* 79

Предраг Ђукановић, *Две крајке њриче* 87

Поезија

Слађана (Бранислава) Бушић, „Уху дух (*a/y)“ 91

Белешка о аутору илустрација 96

Уводна ђесма

Српски роде, не прекидај
грозне сузе проливати,
мртва лежи твоја мати,
твоја слава, твоја дика.

Црни слови неизгладни
на гробу јој натпис режи:
„Овде Српства мајка лежи
од синова убијена.”

Јован Сѿерија Појовић

Божидар Зечевић

Црно сунце друге Србије

Сваке недеље увече седам пред телевизор са осећањем гађења и одвратности. Заиста стрепим какву ће нам нову врећу глупости и измишљотина о животу Србије и Београда средином прошлог века изручити играна тв-серија *Сенке над Балканом*, коју потписује Драган Бјелогрић. Иако овај подухват то баш и не заслужује, чекам да се заврши па да му приступим аналитички и критички, и са историјске и са филмолошке тачке гледишта, са свих могућих релевантних становишта и то *sine ira et studio*, зато што се то већ једном мора учинити: дара је превршила меру. Ово се више не може гледати. Слика коју о Србији и Београду жели да створи дотична телевизијска ујдурма страшна је стигма над целом новијом историјом српског народа и његовом војном, интелектуалном, привредном, финансијском и сваком другом елитом. По Бјелогрићу и његовим сценаристима, била је то хорда

убица, разбојника, злочинаца, сецикеса, наркомана, издајника и педера, утекла с коца и конопца. Иста се као ваљала у непочинству и разврату, не презајући ни од каквог злочина. Била је то страшна кућерина страве, на чијем су крову седели краљ Александар и његова кајмакчаланска братија, первертити, сатанисти, жандарчине и демонски професори. Хајде, ни београдска чаршија, као стална мета комуниста и усташа, није баш била нека цвећка. Било је ту свачега, као у свакој метрополи. Али да није ни издалека изгледала тако, какву је острашћено сатиру Бјелогрић и његови скрибенти.

Овако нешто није могло бити снимљено ни у најдрње доба југокомунизма не због идеолошких разлога – описана слика била би тада дочекана искреним аплаузом – него због јавне саблазни и несносног набоја простачких призора и дијалога. Каква год била, Титова номенклатура имала је неког укуса и

мере. Данашњи идеолошки спонзор и наручилац оваквих хорора нема икаквог зазора када је у питању српска традиција. Све што је српско мора бити плунуто и згажено. Срби немају никакве традиције осим крвавих кошмара које су изазвали својом зверском природом. И зато су увек криви и заслужују овакву стигму. И стога се овакви пројекти мање алиментирају из страних фондова, њих има и нису безначајни (о томе ниже), а понајвише они који управљају новцем српских пореских обвезника. Хоће ли ико икада положити рачун за ове ружне слике Србије и Београда, снимљене српским новцем?

БИТКА ЗА ПРОШЛОСТ

Шта ће другој Србији или не-Србији, за коју сам сигуран да стоји иза Бјелогрлићевих *сенки*, овај инферно? Кога се тичу последњи дани Краљевине и њени лањски снегови, после *краја историје* и осталих глобалистичких мантри? Није ли баш та отпорашка песница после 5. октобра прогнала сваку прошлост из српског живота, ставила тачку на свако наслеђе и захтевала да „препустимо историју прабини архива“? Зашто су сад одједном покренули новију српску историју и то баш овакву, као на нечем засновану, а скрпљену од карикатура са именом и презименом, од лажних слика и погрешних костима, неко као „ново читање“

те прошлости, кобајаги „историју којој нас нису учили“? Откуд сад толики интерес за историју и то баш од оних који су је до јуче шутирали у запећак, да се више никада не поврати?

Ствар је, изгледа, много озбиљнија него што нам се чини и није само наша. И на другим странама одједном се јављају амбициозни и скупи пројекти малог и великог екрана којима се рециклирају нарочите историјске теме. У Русији се све још пуши после премијере домаћег спектакла *Матилда* у којој се види нечасни, безвољни и аморални руски цар Николај Други, који је, како каже сам редитељ овог филма Алексеј Учитељ, „одвео нацију у катастрофу“ кад је 1914. одговорио на немачки и аустријски напад и узео у заштиту свог малог савезника, Србију. Цео један век спиновали су большевици и њихови западни тумачи наратив цареве кривице, обилато га помажући сликом „крвавог“ и „злоћудог“ Николаја изгубљеног између Распућина, царице и револуције. А када је, почетком 21. века модерна руска историографија почела да испоставља сасвим другачији вид, основан на чињеницама које воде дијаметрално супротним закључцима, када је председник Путин оценио да је револуцијама 1917. „под Русију била подметнута атомска бомба“, неопозиво су почеле да бледе ове и друге лагарије. И Путин и патријарх целе Русије

Кирил назвали су октобарски преврат 1917. године „трагичним догађајем“. Тако од другог обретења моштију светог цара 2003. године којима је присуствовао и сам Путин, почиње нова освета, ново убијање руског цара на филму, радију и телевизији, из „независних“ и либералних кухиња по Русији и целом свету.

Управо тада однекуд васкрсава стара бољшевичка, тј. западна сага о тешким кривицама последњег Романова и рушењу руске државе под ударима правде и слободе. Требало је поново оживети слику неминовне пропасти Самодржавља и Православља. Почело је однекуд интересовање за догађаје од пре сто година, навијен је поново стари светско-историјски приказ и пуштен новим нараштајима тв клонова, које о историјским чињеницама, ни о каквој историји, појма немају. Годишњица избијања Првог светског рата донела је многе телевизијске и друге псеудоисторијске ревизије, поново у лову на вештице Русију и Србију. *Дубока држава* изненада је повукла *крај историје* и наредила нову *бишку за прошлост*.

„Кад неко жели да пороби један народ, онда мора да елиминише кичму тог народа“ вели отац Виталиј Тарасјев. „Зашто неко данас жели да лучу историје руског народа око које је могуће духовно објединити руски народ, угаси или умањи њен значај? Руски цар је,

сетимо се, без суда и правног процеса убијен заједно са породицом. Данас они који желе слабу Русију користе јубилеј обележавања револуције и цареубиства за акције чији је циљ продубљивање раскола у руском друштву и скрнављење свега светог што води духовном препороду Русије. Овај филм“ – Тарасјев мисли на *Мајшилду*, око које се окупио либерални цвет данашње Русије, укључујући и министра културе Мединског – „само је инструмент у служби такве врсте борбе. Слично је са серијом *Сенке над Балканом* која се емитује у Србији, а која има за циљ кидање и слабљење српско-руских веза. Сагледавам је у том контексту. Све се то у коначном резултату маскира иза уметничке слободе, фикције, али са друге стране такви подухвати се рекламирају као историјски. То је лаж. Личности ни у случају *Мајшилде*, ни у случају *Сенки*, нису измишљене, само су стављене у други вредносни систем – оба остварења припадају истој друштвеној категорији“.

Ово оштроумно запажање руског духовника, који је рођен и одрастао у Београду, не само што је тачна дијагноза *русофобије*, која прожима и један и други пројекат у контексту новог хладног рата, дивљања са бесмисленим санкцијама против Русије и терања исте са Балкана, не само што увиђа исту идеолошку категорију оба продукта, него, што је још важније, уо-

чава да главне премисе њиховог спина потичу из *истог* извора: стварне чињенице и личности поставити у њима потпуно непримењен вредносни систем, измишљотину увући у животолики контекст и створити *историју* која се никада није догодила; другим речима – *измисли* је.

Мајилда и *Сенке* дају овој борби за прошлост, неједнак допринос. Док је петербуршка продукција у суштини типична, нешто богатија холивудска мелодрама, са свим одликама овог жанра, обојена глејмором и сентиментом литваковског *Мајерлинга* са Одри Хепберн и Мелом Ферером, те призива у сећање спектакултани *Рај* и *мир* са истим холивудским звездама из истог времена, *Сенке* су много јефтинији балкански кебаб, са примесама свих могућих модерних трендова, од *филм ноара* до *Роја Брауна*, како их, наравно, замишља Мали Ђокица. *Мајилда* је раскошна, професионална суперпродукција, коју носи костим генијалне Надежде Васиљеве, супруге и десне руке покојног Балабанова; *Сенке* су приредба реквизита и костима који сами по себи нису ни тако лоши, колико су лоше ношени и режирани. Али о том – потом. Кад смо већ код костима и реквизита, пре неки дан појавио се у ћириличној Политици латинични плаћени оглас (не мора писмо ништа да значи!) под насловом *ДДОР осигурање за културу Србије* – у

Новом Саду *ојворена изложба* *костима и реквизи*та који су коришћени *ири*ликом снимања *серијала* „*Сенке над Балканом*“ у коме *dotto*ре Ђорђо Маркеђани, председник пословодства италијанске компаније у Србији, иначе поносни спонзор ове серије, између осталог, каже:

„Искрено, шта је данас најпотребније једној заједници, односно шта је данас најпотребније нашој заједници, која не само познаје већ и препознаје? Потребне су управо космоплитске личности попут Драгана Бјелогрлића и сјајних људи које окупља и својим пројектима који нас сваким својим делом подсети да уметност, као и живот, не познаје границе и да је познавање и уважавање традиције само предуслов да ослушкујемо потребе своје околине и отварамо се пред другима“. Добро је што нас *dotto*р Маркеђани подсећа на оно шта је данас најпотребније нашој (којој?) заједници и да су то баш сјајни космополити окупљени око Драгана Бјелогрлића у кога је уложио своје паре; добро је што мисли да они *сваким својим делом* *и*воре *уметности*, али не знам колико је добро да нас он упућује како уважавати *српску* *и*радицију и ослушкивати потребе *своје околине*. Тим пре, што у завршници свог свечаног говора он говори као заступник европских вредности: „Као део италијанске УНИПОЛ ГРУПЕ, лидера европског тржишта осигура-

ња... ДДОР прати линију подршке друштву у најбољој традицији европске историје и културе“ (*Полиџика*, 15. децембар 2017). Рече и остаде жив. Да ли то значи да нам ову тв серију Драгана Бјелогрића *dottore* препоручује као миљоказ („линију“?) у најбољој традицији европске историје и културе?

Ако је и од пријатеља – много је. То да је нешто што скандалозно девалвира не најбоље, него основне традиције европске историје и културе, што уличарством сваке врсте и несносним количинама псовачине преко националне фреквенције девастира оно мало пристојности и културе што нам је остало, то што наглавце изврће нашу традицију приказујући је као Содом и Гомор, брлог и јазбину убица, то би се тешко могло уклопити у најбоље традиције Европе, *caro dottore*, колико год да желите најбоље култури Србије, што је, иначе, за сваку похвалу. Биће боље да поново прегледате реплике Фабержових јаја, која сте изложили у Новом Саду и која су некада припадала благу Романових, врхунски домет европског уметничког занатства, које су била натерана да играју у једној балканској глупости. Није благо Романових (са све Николајевом круном) икада било у Београду, нити је извршена оружана пљачка истог са убиством свештеника у цркви коју Србија дубоко поштује и у њој се и данас Богу

моли, нити је постојала икаква козачка наркомафија обучена у парадне черкаске, са све шубарама, кинжалима и гардијским акселбендерима, која хара ноћним Београдом. Ништа од тога није постојало нити се икада десило. Међу петербуршком аристократијом која је после револуције живела у Београду било је наравно и морфиниста и сектаната. Али не организованог злочинства и отпадништва, повезаног са царском армијом на челу са бароном Врангелом, ратним херојем и последњим војсковођом православне Русије, који је тестаментом одредио да буде сахрањен на братској, истоверној српској земљи, где и данас у миру почива. Те бесрамне лажи не могу се правдати икаквом уметничком слободом, нити ружним визијама подједнако удаљеним и од уметности и од слободе.

Све је то *русофобна измишљотина* која баца тешку сенку на прошлост руске избегличке заједнице, коју су Срби, њихов Краљ и Патријарх, братски примили и помогли чиме су могли, а она им узвратила најбољим што је имала. Била је то заједница врхунских интелектуалаца и научних ауторитета, професора университета који су основали пола београдских катедри, подигли болнице и у њима вршили најсложеније операције, архитеката и урбаниста који су букувално изградили нови, културни,

евројски Београд... Прођите, драги Европљани, улицом Немањином и улицом Кнеза Милоша, прођите Београдом од Патријаршије до хотела на Авали и дивите се делима руских неимара, настављачима Русија и Растрелија, у којима можда и сами станујете... Отиђите у београдско Народно позориште где ученице Ваганове и Маргарите Фроман још играју кореографије Петипе, директно пренесене из Мариинског позоришта: цео београдски балет основали су и надахнули царски Руси! Прођите Скадарлијом којом још одзвањају стари, драги звуци руске романсе и београдске легенде Олге Јанчевеце. Она је оличавала предратни, културни, витални и зашто не, јако забавни Београд и његов космополитски дух, а не ваши разбојници. Али ви о томе појма немате. Што се онда пачате у свет који не знате, у личности о којима сте тек начули и вама недоступну и непојамну традицију?

СРБИЈА КАО ПИЈАНА КРЧМА

Русофобија је, иначе, само успутна, колатерална штета *Сенки над Балканом*. Главна мета *Сенки*, коју ћу можда ускоро подробније прегледати, јест девастирање нечег што је имало српски, а романтични карактер, нечег што је и данас веома присутно у историјској перспективи старог Београда, а то је наша прва урбана култура, *бео-*

градски дух који су носили бесмртни Нушић или професори Вујић и Мика-Алас. Овај потоњи, у свету познат као отац кибернетике и једне од првих рачунских машина сто година пре компјутера, свирао је виолину и волео мераклијске седељке. И један и други и трећи и цела галерија наших културних отаца напојили су духом београдски фолклор. Тај *београдски* дух, који су стварали и успели да оживе у распону од једног века, тај уникални спој Запада и Истока, сачињен од европског хабитата и балканских сазвучја, призора и извора јесте пре свега, један *културни феномен*. Недавна прошлост Београда као самостална целина и као историјски корпус спада у сам врх наше нематеријалне баштине. Тај *дух места* који је описивао енглески писац Лоренс Дарел, и сам жител Београда у једном невеселом периоду његове новије историје, твори громаду значења у распону од римске културе до носилаца европске авангарде, врхунског спорта, цеза, биоскопа, којих је само на Теразијама било дванаест (данас нема ниједног). „Београд и није варош него филм! Београд је живот, Београд је синтеза срца и математике“ прокламовао је протагонист европског дадаизма Драган Алексић управо у оно време и на оном месту које нам Бјелогрићеве *Сенке* приказују као ружну, прљаву и злу балканску рупу. Не треба ду-

бокој држави Београд као културни феномен. Не, она хоће баш ово: Београд као пијану крчму, извор вековног смрада. Београд као паланку не философије него пандурске палије, којом владају србијански генерали-педери. (Такав Београд, потонуо у насиље и благо, слика је и прилика *данашњеџ*, а не *неџдашњеџ* Београда. Зато и несретни глумци делују као учесници Гранда, па гледалац не зна где завршавају *Сенке* а почиње *Луда ноћ*; ионако су део истог тима). И уопште, шта ће нам тај стари Београд? Један од најжешћих лобиста овог предузећа отворено каже: „Ја за тим не жалим. Најлепши део детињства провео сам у Суботици и на Палићу, у тим предивним спорим данима благе провинције. Прави град је, с друге стране, ово што описује Бјела, Мало пренаглашено, баш као што треба да буде у свакој доброј серији“.

Тај врсни познавалац градског живота и тв драматугије тражи холивудски глејмор и зато није само Јатаган мала парадигма серије него су ту, кад затреба, плутократски салони и Дедиње које једва да је икад постојало. И оно више личи на резиденције данашњих тајкуна, са патвореним италијанским мермером, шпанским плочицама и пластичним ламперијама. Возе се сви преостали предратни бугатији и пакарди из фамозног музеја, носе се нерцови и шапои мадам Пату,

све дозлабога трапаво и извештачено. И све то треба да дочара слику паразитске и дегенерисане Краљевине, која само носи инсигније СХС, а остаје оно што јест: србијански пајзл, кај не? Једини који се од других може видети у досадашњем току серије су елегантни Анте Павелић у улози адвоката македонствујућег револвераша, који чами у београдској бугари. У односу на сирове шумадијске жандарчине ова два карактера, усташа и бугарашки терориста, некако импонују својим држањем.

То нас уводи у следећи ниво контекста, који се распростире изнад описаног, површинског. *Друџо* хоће *друџа Србија*: доста са глорификацијом Видовдана (Цера, Колубаре, албанске голготе, Крфа, Солунског фронта...), дајте да видимо како је живела и умрла наследница тих ратова, *видовданска Краљевина* (намерно се не каже Југославија, јер је другосрбијанци дубоко поштују; сам Бјелогрлић са триглавских висина довикује: „Југославија је била велика идеја којој балкански народи нису дорасли“). Оваква каква се види у *Сенкама* и није могла да преживи. Није ли неопозиво осуђена на комунистичком конгресу у Дрездену, у Коминтерни и Ватикану? Нико од ових, *сйварних* непријатеља Југославије не помиње се у *Сенкама*. Главне опасности по државу црта краљевски генерал отприлике ова-

ко: „Македонија гори, Павелић потпирује, а онај Врангел шета војску као по својој губернији“. Каква колосална, наивна, неисторична глупост! Нити је Македонија горела (није тада ни постојала), нити је Павелић потпиривао (него су Мађарска и Италија потпиривале њега далеко изван граница Југославије), нити је весели Врангел са остацима руских избеглица, представљао икакву опасност по свог добротвора Александра Карађорђевића. Цаба. Ово су приоритети *друге Србије* и њених *Сенки*!

Једва са се, кроз тајанствено *Црно сунце* и *брајтсџиво Thule* назиру Анненберге, Химлер и на крају Хитлер, као главна опасност. Испада да је баш у Београду рођено неко *Црно сунце*, окултни симбол Трећег рајха и да су се, према сазнањима Бјелоглићевих негроманата, међу којима се истиче неки Стојиљко, баш у опскурном предратном Београду сплитали и расплитали конци тајног друштва које је водило не само Краљевину, него и планетарну окултну заверу. Боже сачувај и саклони! Овим шарлатанима је читање помодне конспирологије и гледање жанровских продуката толико завртело мозак да су целу ту демонску скаламерију, без озбиљног упоришта у збиљи, накалемили на наша обзорја. То треба да је сад историјска позадина краљевине Карађорђевића. И још тврде како све то подупиру *не-*

ка научна сазнања и како нам нуде „историју каквој нас нису учили“.

Наравно да нас тој историји нису учили, јер није ни постојала. Као и све друго, у питању су лажи. Обичне измишљотине. Али, како каже Тарасјев: лажи постављене у извештај историјски контекст и подметнуте историјским личностима са именом и презименом.

Инфамну манипулацију са једном таквом личношћу, принцом Ђорђем Карађорђевићем, од почетка пратимо у фикцији *Сенки*. Необично сложена и живописна личност краљевина Ђорђа, легенда старог Београда заједно са његовим нераздвајним другом Миком Аласом (често сам виђао сам старог принца, са беретком, уредно закаченим штапалкама на ногавицама и пецарошким штаповима, како на бициклу хита на Дунав), у старости благородне нарави и појаве, у серији је махнути Мерлин који открива страшну тајну краља А. и његовог пакленог доктора, који стоје на челу мрачне завере. Појављује се ту и недужни Арчибалд Рајс, коме је импутирано откриће њене окултне позадине, тј. *Лонџиновог койља* које је проболо Исуса итд. и сличне ноторне глупости, измишљане за ситне паре у неком београдском буџаку.

Сличан је случај са личношћу Мустафе Голубића, прво Аписовог, а затим Стаљиновог специјалца, Херцеговца из Стоца, који у ди-

јалогу треба да заноси на херцеговачки (говори, међутим, као последњи папак са Башчаршије). Како није знао шта ће с овом изузетно сложеном и још неистраженом фигуром, коју му је неко космополитски сугерисао, Бјелогрић је повезао са главном ликом инспектора Танасијевића (кога сам игра), имајући у виду њихово могуће познанство из Првог светског рата. Тако два ратна друга, (Стаљинов ликвидатор и Александров полицајац!) сада склапају савез и удружују се против београдског *Umwelt*-а. Можете ли замислити савез између НКВД-а и Главњаче у борби против братства *Thule*?!? Напомињем, не ради се о серији типа *Ало, ало* или *Црни Груја* него, понављам, о *новом читању историје* или још прецизније, *историји каквој нас нису учили*.

И све се ово озбиљно схвата и нашироко распреда по другосрбијанској штампи. Озбиљни историчари ћуте и праве се невешти („нисам гледао серију“, „не пратим телевизију“), а галаме некакви историчари-анонимуси, који од недеље до недеље измишљају нове скандалозне сторије и здушно пумпају гледаност. И овај маркетинг је сигурно добро плаћен и ради у корист наручиоца, коме, у крајњој линији одговара свака акција чији је циљ продубљивање раскола у српском друштву и скрнављење свега што води његовом духовном

препороду. Ко мари за историјске чињенице. Ако их нема треба их измислити. Не постоје никакве скупеле кад је ова *бијка за њрошлоси* у питању.

Кад је постало јасно да мантре о „уметничкој слободи“ више не пију воду, нарочито кад се њима бране мали, неталентовани унуци комунизма, *дубока држава* на крају је дигла руке од историографије. Шта ће нам историја, важно је њено „ново читање“ са све *Црним сунцем*, Хитлером, Стаљином и јапанским препелицама! Тако у једном другосрбијанском гласилу, које се понајвише истакло неукусним лобирањем за гледаност *Сенки*, читамо из пера главног уредника: „Уопште нисам схватио шта је тема око историјских чињеница у *Сенкама над Балканом*... Ми смо је (серију БЗ) гурали максимално, што због Бјеле, што због тога што је и за нас корисно. Приче о негативном приказивању Руса (?!) и извртању историјских чињеница (?!) нисам ни пратио нити сам уопште знао да се то дешава. Мене је бунило кад неко уопште покреће ту тему“

Невиђена бахатост: зашто су историјске чињенице *уошшће тема*? Ако ми решимо да нам те чињенице не требају, неће их ни бити! Такав је *сада* захтев идеолошког спонзора – злоћудог лица *друђе Србије* – које као упадљиво знамење лебди изнад целог овог пре-дузећа.

Живорад Ајдачић

I Скандалозни настїуї немачке нобеловке Херїе Милер

II Тасовац или Мокрањац?

Монолог немачке нобеловке Херте Милер 23. октобра 2017. године у испуњеној сали Југословенског драмског позоришта, разбеснео је публику, која је у знак протеста напустила салу. Уважена и главна гошћа Сајма књига у Београду, скандалозним изјавама, у којима је правдала НАТО бомбардовање, оптуживала Србе и Српску православну цркву за рат на Косову и Метохији и у Босни, бацила је неприхватљиву идеолошку сенку на празник писане речи београдски Сајам књига, један од највећих у Европи.

Током 1999. године, када је Београд бомбардован, Милерова је написала да „не разуме арогантни став према НАТО-у“, који показују многи и да Милошевић мора бити „зауостављен за сва времена“. О њему је писала да је за девет година водио четири рата и „прагматично оснивао гробља, као што

други граде улице“ и да се до њега „не може стићи речима“, а на њене речи подсетио ју је новинар и писац Михаел Мартинез на књижевној вечери која је одржана у Југословенском драмском позоришту.

„Што се тиче тема о рату, истог сам мишљења. Косову и Босни је нането толико зла и то је био тај грозни национализам, у чему је и Српска православна црква доста учествовала. Нисам то очекивала“, истиче Милерова. „Нисам то очекивала и била сам престашена да се то дешава у Југославији, зато што је то била отворена земља“, истакла је Милерова.

„За Румунију је Југославија у оно време била полу-рај. Управо је невероватно да је у таквој земљи могао национализам да експлодира и да до те мере одведе на странпутице. Загревање и подривање је довело до тога да су људи изгубили разум. Земља се поделила и за све

то има разлога.“ Херта Милер је тада у есеју написала да би била срећна да је НАТО дошао у Румунију, али није. Румуни су једни против других морали да проливају крв, како би смакли Чаушеску. Тема многих њених књига је управо живот и бекство из Чаушескуове диктатуре. Но, светски позната књижевница изнела је мишљење и о дешавањима у Украјини, рекавши да је „душа боли када види шта Руси данас тамо чине“.

Каква дрскост, нажалост нобеловке, Милерове!

Она чак наводи да је у неким филмовима видела неке ствари на Косову, када су били немири, а тада је већ било војних захвата. „Ова земља је сама себи нанела зло“, како истиче. Усред Београда, изјавити овакве речи, а није чудо ко ју је позвао и ко је платио њен долазак у Београд.

Иста Милерова усуђује се да изјави: „Срби су себи нанели патњу и са тиме морају да живе. Зато данас, када видим колико је људи у Украјини настрадало, кажем да би тим људима требало дати оружје, зато што се неке победе не могу тек тако извојевати. То што се тамо дешава је нечувено, колико дуго још треба да траје?“ Она се чак пита: „Зашто постоји НАТО? Неко мора да дође и каже људима да имају подршку, јер су Руси тако јаки, имају моћно оружје, те могу потпуно да униште земљу.“

Милерова је објаснила да су многе земље, па и Румунија, ушле у НАТО из страха од Русије и КГБ-а, те је одувек мислила да ће након распада Совјетског Савеза доћи демократија, али да до тога није дошло, јер је Путин све преузео. Експанзија којом Путин креће, Милерову узнемирава и због тог импулса има утисак да Украјинцима мора да се помогне, као што су учинили Србији. Ако не дипломатски, сматра Милерова, онда другачије.

На ове речи Нобеловке, публика у ЈДП-у почела је да негодује, а многи су напустили салу. Разговор са Милеровом водио је преводилац Иван Ивањи, а ко би други? Ивањи, који је после монолога Милерове додао да са власти Милошевића није скинуо НАТО него народ, те да је желео да разговор скрене у овај ток. Пред излагањем Милерове може да се запита и наш познати војни аналитичар Лазански: о чему Милерова говори, а не о својој струци, књижевности. Ивањи је, ипак, подсетио гошћу да се ради о књижевној вечери, а не о НАТО агресији.

На ове скандалозне речи, реаговао је наш академик, књижевник Миро Вуксановић као „врећање добрих обичаја“, који даље истиче: „Стари је обичај да гост у српској кући може да се понаша онако како он мисли да је умесно. Али то подразумева да исто тако гост по-

штује свог домаћина. Тако се успоставља природна равнотежа. Ако је та равнотежа поремећена, ствар постаје неприродна. Када је реч о угошћавању писца, очекује се да они говоре о књижевности и њеном значају. Ако гост уместо тога износи политичке ставове и оптужбе, тако вређа и себе и домаћина“ – каже за „Новости“ академик Мирко Вуксановић, који је, узгред, отворио овогодишњи Сајам књига и надахнутим говором истичући да су гости београдског Сајма књига четири државе са истог језичког подручја – немачког, а поставља се питање како једна мала земља Србија говори четири језика (бошњачки, црногорски, хрватски и српски)?

ХЕРТИНО РУЖЕЊЕ СРПСКОГ НАРОДА

Пре тридесетак година, у ЈДП-у играна је драма Слободана Селенића „Ружење народа у два дела“. Чини ми се да је програм почасног госта овогодишњег Сајма управо други део овог, најновијег транзиционог рушења народа. Први део одиграо се пре шест година, када је Србија била почасни гост Сајма у Лајпцигу.

Овако Вуле Журић коментарише скандалозни наступ немачке нобеловке Херте Милер на књижевној вечери у Југословенском драмском позоришту, чији је простор изнајмила немачка амбасада

(ко је дао сагласност за одржавање оваквог скандала?). Даље Журић истиче да је оваквим наступом нобеловка прозивала Србе и Српску православну цркву за рат у Босни и на Косову и Метохији, чиме је изазвала не само негодовање публике у сали, него и шире кроз информације штампе, радија и телевизије. Журић истиче да нема ничег изненађујућег у речима које нам је упутила Милерова. Она је рекла шта мисли и ту јој се нема било шта замерити. Проблем је, као и увек, у нама самима, јер ми овај фамозни „унутрашњи дијалог“ водимо толико дуго, да се он претворио у ћутање. „Нисам сигуран да је Херта Милер та која завређује да чује наш глас.“

Зна се да су разговор са Нобеловком водили немачки публициста и писац Михаел Мартинез и наш писац и преводилац Иван Иванић, који је, узгред речено, био затечен оваквим дијалогом, али је успео и да реплицира.

У складу са раширеним дуплим стандардима, Херта Милер брани интересе косовских Албанаца, а истовремено поништава интересе руског народа у Украјини. Уноси негативне емоције у тумачење политичких догађаја и личности, истиче проф. др Зоран Аврамовић, председник управног одбора београдског Сајма књига. Аврамовић истиче: “Није пријатно за српску књижевну јавност да се гост Сајма

књига на овака начин обраћа домаћој публици. Уосталом, и реакција дела публике на њено излагање и реакције у јавности је доказ да је њено гостовање тоталан промашај. То што је говорила немачка књижевница, нема никакву значајну вредност. Она нема поуздана знања о узроцима и сложеностима југословенског политичког и ратног конфликта. Очигледно је да не познаје ни историју етничких спорова у бившој Југославији. Нема сумње да она говори на основу предрасуда. Запањујуће је да негира елементарно међународно право и да се залаже за силу као метод решавања спорова међу народима. Чињеница је да је НАТО бомбардовао Србију, кршећи и међународно право и национална права.“

Писац Драган Хамовић каже: „Ако вам неко дође у госте, па још са некада часним Нобеловим венцем, требало би да покаже основну одговорност према речима које јавно упућује. Очито није говорио писац, чији би видокруг требало да буде широк, него један од дежурних папагаја, што, у име 'виших вредности', оправдавају безакоња и злочине НАТО-а и светом шире језу од Русије и страшног Путина. И то, замислите, говори у Београду, од немачке машинерије рушеном у два велика рата. У Србији, где је за једног немачког окупатора стрељано сто Срба. Макар је

то историјско сећање налагало минимум такта и пристojности, а при том изјављује да не верује у књижевност као пропаганду. Међутим, невоља је у томе што у нашој средини, на повлашћеним местима, наилази на оне који задовољно климају главом на такве безочне оцене и теме, пред собом самим доказују своју изузетност“, закључује Хамовић.

„Нисам знао да у БиХ постоји само једна црква. И да није досад, Херта Милер сад је заслужила Нобелову награду!“, како у свом маниру и духовито истиче наш песник, академик Матија Бећковић.

За писца Владимира Кецмановића, наступ Милерове је скандалозан и у интелектуалном и политичком смислу. „Идеје које је она у својим наступима изнела, ако уопште идејама могу да се назову, не да су испод нивоа добитника Нобелове награде, него су испод нивоа просечног савременог писца. Реч је о флоскулама, које више ни у Немачкој нити било где другде у свету не би понављао неко ко држи до свог интелектуалног интегритета.“

II ИНИЦИЈАТИВА ЗА ИЗГРАДЊУ ЗАЈЕДНИЧКИХ КОНЦЕРТНИХ ДВОРАНА

Пре само четрдесет година водила се жестока расправа о реша-

вању проблема музичко-сценске делатности, а на првом месту било је питање концертне дворане за потребе опере Народног позоришта. Ту иницијативу водила је Културно-просветна заједница Београда, а њени актери су били покојни Живан Сарамандић и архитекта Палишашки, иначе пројектант две музичке дворане на простору где се налази биоскоп Балкан, једна са хиљаду и сто, а друга са осамсто места. После толико година, ништа се није урадило на сређивању стања музичких дворана у Београду. Шта рећи о дворани Дома синдиката у Београду која има преко 1100 места, и поседује изванредну акустику, а да не говоримо о поседовању оргуља које се не користе годинама, већ је допуштено да се ова дворана приватизује и, гле чуда, да је откупи фирма која се бави филмском делатношћу, као да се не зна да је у Београду затворено преко 100 биоскопа.

Појавила се и иницијатива, гле чуда, од бившег, заборављеног министра Тасовца, који има изузетну дворану са комплетном опремом а тражи да се на Новом Београду изгради нова зграда Београдске филхармоније. Поставља се питање колико Београдска филхармонија одржава музичких програма у току једне календарске године, да не говоримо колико је изведено домаћих аутора, а поставља се питање у јавности колико је коштала тур-

неја у Америци Београдске филхармоније која добија средства из буџета Републике Србије близу средствима које добија Национално позориште за сва три ансамбла: драмом, опером и балетом.

Реаговали су многи истакнути ствараоци музичког живота у Београду и Србији. Професор Бојан Суђић, диригент хора и оркестра РТС-а, у отвореном писму за јавност тражи да се уместо најављене нове зграде Београдске филхармоније изгради концертна дворана „Мокрањац“, која би подједнако „припадала“ свим релевантним нашим оркестрима, али и ново здање ФМУ. Писмо је потписао велики број најугледнијих наших композитора, музичких уметника и интелектуалаца, међу којима су председник САНУ Владимир Костић, академици Светислав Божић и Дејан Деспић, виолиниста Јован Колунџија... У писму за јавност се наводи да би једна таква, заједничка дворана, могла бити истински подстрек целокупном уметничком животу Београда и Србије. Потписници се супротстављају „привилегованом статусу Београдске филхармоније“, поручујући да „према условима у којима раде ФМУ и симфонијски оркестар РТС-а, услови рада у постојећој згради филхармоније, (која располаже тренутно најуређенијим и најмодернијим простором у Србији за потребе

симфонијског оркестра), представљају недостижни луксуз“.

Ничим не спорећи потребу да значајна институција као што је Београдска филхармонија добије квалитетну концертну дворану, потписници истичу: „Морамо да се упитамо да ли је решење проблема само ове институције приоритет над решавањем проблема свеукупног музичког оркестарског живота у Београду, па и у Србији“.

Ова иницијатива није уперена ни против кога, али не смеју се истицати потребе само једне институције, док други ансамбли који нису ништа мање важни, а далеко су угроженији, остају у сенци, јер нису нашли начина да се наметну у дневно-политичком смислу, како истиче познати диригент Бојан Суђић, који даље каже да овакви проблеми не смеју бити решавани на основу тренутне расподеле снага, не сме бити фаворизована само једна установа, без дискусије, дијалога, темељне анализе. Суђић је презадовољан, што се потврдило да се ова иницијатива поклопила са жељама, ставовима и хтењима великог броја најугледнијих музи-

чких уметника и интелектуалаца. „Неопходно је било дугорочно и озбиљно сагледати комплетне потребе музичке сцене“ – наводи Суђић, који себе види као „везивно“ ткиво између двеју институција од прворазредног значаја за које је професионално везан: оркестра РТС и ФМУ, те њихових великих ансамбала, даље додаје: „Оркестри РТС, ФМУ, Београдска филхармонија и Опера су недвосмислено четри стуба музичке културе, и у сређенијим земљама свака од њих има своје капитално здање“.

Композитор и академик Иван Јефтић, каже да је свим срцем, угледом и кредибилитетом стао иза ове иницијативе. Јефтић истиче: „То је свакако најбоље решење у овом тренутку, а верујем и у брзу реализацију идеја иза које је стало толико угледних људи.“

Љиљана Несторовски, декан ФМУ каже: „Ову иницијативу сметрам одличном и заиста верујем да је то права ствар за музичку културу овог града. Зашто би фаворизовали само једну установу и оркестар који има зграду и салу, како је речено?“

Слободан Вујовић

Беседа*

Поштовани земљаци,

Велика је част и само присуство оваквом скупу, а свакако је посебно задовољство, бити међу људима са којима се дијели заједничко поријекло и родни крај, што увијек изазива онај благотворни и величанствени осећај племените носталгије.

Билећа и Херцеговина су за нас више од тога. То је наш родни Бескрај. Бескрајно их волимо, бескрајно им се радујемо, бескрајно патимо што нам нису ту, на дохват.

Срећом, много су нам ближе од далеког путовања кроз географију, коју смо освајали „Чачанском пругом“, преко Вишеграда.

Много, много ближе. Са леве стране грудног коша.

У том маленом замотуљку, љубоморно чуваном на најскровитијем месту анатомије душе је огром-

но пространство, нашег Билећа и Херцеговине.

Где ми, ту и они, неодвојиви од целине нашега сопства.

Окупио нас је онај Бескрај, који од Чемерског виса, посматрам преко Гатачке површи, према мору и још даље; окупан у нестварно прозирном плаветнилу сунчане стране света, чека и зове, уредно бележећи наше доласке и посвећеност, са радовањем, сваки пут прижељкујући да не остане заборављен од стране деце своје, нас који смо отишли у бели свет. И није. Није заборављен.

Окупио нас је Бескрај из кога потичемо, којега у себи носимо, колико год да смо географски, или генерацијски ван њега.

Није се чудити нама у чијој рубрици „место рођења“, пише Билећа, што смо данас и овде. На прозивци, оданости.

* Беседа поводом избора за председника Скупштине Удружења Билећана у Србији.

За дивљење је, што се тај осећај припадности, изгледа, генетски јавља и код оних, чији су очеви или дедови рођени у оној нашој школки-Војводству од Светога Саве. Скоро половина присутних на овом скупу, нису рођени с оне стране Дрине, а ево их на Скупштини Билећана.

Има наде, „љубав ће спасити свет“!

Испуњен сам поносом и због вас и због њих, што сам задобио поверење овога скупа, да будем Председник. Председник Скупштине Удружења Билећана у Србији.

Овде, где би требало да завршим излагање, уз топлу захвалност, коју сам већ изрекао, користећи привилегију председавајућег, ја заправо започињем своје обраћање вама и нашем родном крају.

У Статуту пише да је наше Удружење нестраначко и неполитичко. Не негирам. Али, патриотизам је темељ нашег постојања. Ако је патриотизам политика, онда смо ми врло политични, па било како то неко тумачио. Зашто подвлачим ово, што би ваљда требало да се подразумева – Патриотизам. Из простог разлога, што је у наше друштво убачен опасан црв, такозваног невладиног сектора, којим се било какво исказивање патриотског осећаја, осуђује и проглашава странчарењем, политичарењем и превазиђеном формом испољавања љубави према своме пореклу.

Опасна је флоскула да треба одбацити прошлост и гледати само у будућност.

То нам саветују они из белог света, изасланици Некога, а нико не зна кога, који немају своју прошлост, да би се могли изједначити са нама, који се њоме поносимо.

Ми прошлост имамо. Из ње црпимо идентитет и љубав према својој земљи и пореклу.

Темељ нам је у прошлости, а и корен нашега стабла отуда сише сокове свога опстанка.

Дрво без свога корена, труне под теретом туђих плодова. Туђи плодови на нашем стаблу нам не требају, бар у духовној сфери у којој имамо традицију и историјски ауторитет значајног народа у Европи и истакнутије цивилизацијске домашаје од многих који се данас бусају „европским вредностима“, јер су се докопали тапије из Брисела, за коју ипак немају одговарајући поседовни лист, што ће време, као врховни судија ускоро показати, кад почне темељитије и од „брегзита“ да се разара њихова идеја „Европе без граница“, јер истинска Европа није унија економија, већ заједница појединачних народа са свим својим специфичностима, што бриселска Комисија покушава да затре својом глобалистичком идеологијом.

Садашњост која се одриче прошлости, нема будућности.

Кућа без добрих темеља не траје дуго. А кућа на туђим темељима, губи и име и адресу.

Земља без идентитета је само географија, без суверенитета.

Човек без порекла је само бесловесна маса, без дигнитета.

Драги земљаци,

Човек је саткан од двојства, духовног и телесног.

Господ је човеку дао две руке, две ноге, два ока, два уха, два плућна крила, црвена и бела крвна зрна, а само је Срце, једно.

Ми Херцеговци у Србији, имамо привилегију додатног етничког двојства, отаџбину Херцеговину и домовину Србију.

Нека нам срце једнако куца и за једно и за друго плућно крило.

Одани Херцеговини, а лојални и одани Србији.

Није довољно, само волети ове две светиње, треба за њих и чинити. У нашем програму чињења, основа је љубав, а потка делотворност, како бисмо својим радом могли и тамо и овде.

Није само носталгија разлог нашег постојања, већ и жеља да се нађемо од помоћи крају у којем нам је колевка. Херцеговину увек посматрајмо и прихватајмо, као неодојиви део Републике Српске, која је историјска тековина српскога народа. После петсто двадесет година-српска држава и с оне стране Дрине!

Матица нам је свакако, одувек и заувек једна, а то је Србија.

Београд је главни град целокупног српства, а Пећка патријашија духовна матица.

Ни пчела не може без матице, умре – камо ли један народ. Зато, не остављајмо матицу и не одмичимо се од њене сенке, која нас прати, иако је тренутно опасана жицом. Нема те жице, која може оковати мисао, зато мислимо на њу, па ће нам доћи. Кад, тад! Не губимо наду.

Не наседајмо на сладуњаве исказе владара са источне границе Херцеговине да се окренемо њима и како су нам они одувек били браћа и како су нам вазда помагали. Не спорим.

Али, кад год су нам помагали, Херцеговци су гинули, а Херцеговина бивала све мања, тако да је скоро половина данашње Црне Горе, некад била Херцеговина.

Нису се наши рођаци из Бањана, Никшића, Пиве, Дробњака, тадашњи бојовници Херцеговачких устанака борили и крвљу поплочавали жељу да уђу у Црну Гору, да би изгубили свој српски идентитет, већ да би га сачували од Турака, а после тога и од Аустроугара.

Изгледа, не могоше га сачувати њихови потомци од Миловаца.

Погледајте само, како данас у тој земљи и делу Старе српске

Херцеговине, Милова власт брише ћирилицу, саплиће и одриче Српство, протерују Српску православну цркву...

Унијаћење узјахало на народну кичму.

А, народ к'о народ, полако се навикава на такво стање са мишљу: „Па, знају ваљда они горе, шта раде“. Знају, знају, сигурно је да само они знају, зато и не питају већ раде свој посао, заверенички се договарају и доносе решења која народ удаљавају, од порекла и идентитета, који све више бледе улазећи у нови идентитет пројектован негде и далеко од народног виђења. Народ, прећутно, уцењен разним врстама претњи, од губитка посла, или ненапредовања у служби, повремено уљуљкан неком изненадном бенефицијом, несвесно пристаје на тако пројектовано и реализовано стање. А време одмиче и народ ненадано једнога дана, наћи ће се на обали, коју није ни сањао. Касно!

Са обале до ријеке без повратка, један је корак.

Уписаше се у НАТО коалицију, заведоше санкције Русији у коју су се до јуче клели, својим гласом појачаше шиптарску намеру да нам одузму Дечане и Грачаницу, Богородицу Љевишку...

Зато, опрезно с њима, до бољих времена, до којих ће сигурно доћи.

Њихови преци, који се преврћу у гробовима, објављивали су рато-

ве непријатељима Русије и тако исказивали љубав према Матушки. Што се мене тиче, ја је волим из једног јединог и простог разлога, што сам непоправљиви Србофил.

Мили моји земљаци,

Република Српска је гарант нашег опстанка у Херцеговини – на простору, који се стицајем историјских околности нашао на месту духовне и географске карауле српскога народа – са три стране окружени неповољним, засад непријатељски расположеним комшилуком. Са запада и југа, Хрватска држава и њихова „ендемска мржња“ према Србима, која је у великој мери, бежање од првобитног греха, јер је њихов знатан део српског порекла. Са севера Муслимани, следбеници династије Изетбеговић, такође одбеглице од српског народносног корпуса, приликом узимања ислама. На истоку, неверна власт Црне Горе, блокирала нам српску спону са истородним народом.

Куда иде, та данашња Црна Гора?

Стално ми је присутан пример Украјине, па ми се намеће неизбежно поређење, како Украјина, иако историјска руска покрајина у којој је чак васпостављена и Руска православна црква, постаде највећи непријатељ Русије.

Црна Гора, која до скоро беше „српска Спарта“, захваљујући дуговечно владајућој групацији око Мила Ђукановића, постаје отуђе-

на Монтенегрија здружена са свима онима, који су нас бомбардовали и који нас не воле.

Да ли је то „колевка Српства“, на Украјинском путу?

Личи ми и бојим се.

Преостаје нам да се ми држимо Ђуприје на Дрини, куда нам је једини слободан и логички отворен правац за опстанак, Србија.

Добро је имати што више мостова на њој, Дрина је наша судбина и наш изазов

Кажу: „Не исправи се крива Дрина.“

Андрић додаје „ Не одустанимо никад, од жеље да је исправимо!“

Моја безначајност, дозвољава себи дрскост и наставља:

Мостови су привремена решења док не исправимо криву Дрину.

Ми смо привремено на земљи, а Дрина је вечна.

Нека и наша тежња буде саобразна Дрини, па зато оставимо у аманет онима који долазе после нас, да и они, нашу неокрњену тежњу, појачају својом енергијом и покушају да исправе „криву Дрину“ и буду поносни на нашу оставштину, коју ће са још већим заносом од нашега, предати својој деци са истим заветом, да „исправе криву Дрину.“

Уз све ово, не смемо заборавити да је Република Српска, трн у оку многим, зато као трезвени људи треба да знамо да ништа није довр-

шено. Освојене тековине, ратом потврђене, још нису потпуно учвршћене. Све је још и после 25 година ровито, још ништа није потпуно консолидовано. Још увек су актуелне закулисне игре, отворене претње, планови и намере. Снаге противника Републике Српске су јаке, а општа ситуација све сложенија.

Отуда треба да нас обузме осјећај још веће бриге за судбину свега што је постигнуто, јер ништа није дефинитивно. Дефинитивне су само жртве. Та сурова истина не може бити промењена, јер је она коначна. Све друго, нажалост може бити другачије.

Врло често се то заборавља, па се политичка сцена узбурка до те мере, која прети опасношћу да се разори она вредност, која је била основа свих успеха бораца и народа Републике Српске. А та темељна вредност је **српска слога**, српска солидарност.

„Ни једна политичка партија, ни један појединац не могу по својој значају бити важнији од српске будућности. А, без свеопште српске солидарности, српске слоге и патриотизма не постоји могућност да буду очувани српски интереси, па ни постигнуте тековине. Без свега тога, може се изгубити све што је постигнуто“.

(Из „Прогласа народу Херцеговине“ 1996. год. Координационог одбора Срба из Херцеговине у Београду).

Увек проверимо оне који вичу „Држ’ те лопова!“

Највише се лепимо на тај позив у овом тренутку хаоса, личне не сигурности и безнађа у које су нас други гурнули, да би нас лакше покорили. Увек се запитајмо, на којој страни је лопов. Често се иза тога позива, крије одвраћање пажње од битних ствари за опстанак, што би ва погодна тле за разбијање јединства српског бића.

Не смемо себи дозволити да са прљавом водом, неопрезно из корита, избацимо и дете.

О слободи Републике Српске се ради.

Терајући наводног лопова, привременим изласком из куће, бавећи се јурњавом по дворишту, у кућу ће нам ући непожељни гости, а од лопова ни трага, ни гласа..

Кад у кућу уђу непожељни, власницима нема повратка, осим у помоћне зграде, намењене за послугу.

То нам је судбина, ако се заборавимо.

Не напуштајмо кућу, ни по коју цену! Не јуримо лопова, чувајмо огњиште.

Добро проверимо, ко нам и из којих разлога сугерише да терамо лопова и ко нас подржава у томе послу.

Све у чему нас подржавају и хвале, они који су нас бомбардовали и они који с нама живе, а не

мисле нам добро, и овде и тамо, осврнимо се и запитајмо, зашто нас хвале. Упитајмо се повремено и да ли смо можда, јурећи имагинарног и од њих назначеног лопова, прешли на супротну страну, а да нисмо ни свесни свога посрнућа и преласка на страну непријатеља.

Да ли је неко крао, доказује суд, а не улица.

Да ли је неко издао, доказује време, потврђује историја.

У већини случајева, време докаже супротно, а тада буде доцкан.

По правилу, време стиже касно, кад је све завршено.

Најочигледнији је случај Слободана Милошевића.

Терали „лопова“, изгубили слободу. Пуцали на Слободана, убили Србију.

Уселио се странац, очерупао Србију, која до бола грца, пати и каје се. Али, касно.

За наук, драги пријатељи!

Разбијање националне солидарности стварањем различитих афера, циљ је највећег непријатеља Републике Српске, који и даље као шакали вребају сваку могућност да пониште све што је стечено и плаћено великом жртвама.

Народно отпорно клонуће, а њега необуздана хистерија и страначка острашћеност неминовно изазивају, било би за њих подстицај да крену на разбијање Репуб-

лике Српске и тако оставаре свој сан о граници на Дрини.

Ако заспимо, реализоваће сан.

Они ће то опет покушати и како видимо још увек и сада, подстичу разне врсте својих ентузијаста у нашим редовима, који су изгубили на изборима, па покушавају да власт освоје на улицама покушавајући да изазову хаос. Такав пут се завршава у ћорсокаку, у коме се Србија још увек батрга, од државног удара петог октобра оне године, до данашњег дана.

Можда ће неко рећи, да је ово „теорија завере“.

Дозовимо се људи.

Није то више теорија, већ очигледна, завера на делу.

Не будимо понављачи историје, за коју рекоше да је учитељица живота. Препознајмо је и не понављајмо грешке, које смо већ чинили. У памет се!

Немојмо жртвовати мир, у корист сопствене штете и изгубити оно што смо криво у рату добили, своју државу - Републику Српску.

Зар не видимо како Хрвати, после свих ових скорашњих ратова, дефинитивно не пређоше на леву страну Неретве, где никада нису били и за зеленим столом, добише пола Попова поља, те историјске српске територије. За педесет година, ако своју склоност заборављања потврдимо, и даље очиглед-

ности именујемо „теоријом завере“, можда нам оде и Требишњица.

У овоме рату смо имали на делу тај покушај, да нам дођу до бране у Ластви, што је јуначки, осујетио Херцеговачки корпус. То је план, који им је овога пута пропао. Пробаће поново, када се укаже прилика.

Својим јединством, не дајмо им прилику.

У претходним временима, пре педесет година, одмахивали смо руком на опомене историје, па видите где нам је Српска Крајина сада.

Ено је у насељу Бусије у Земуну.

Скоро цела је тамо стала.

Ето до чега је довела наша пословична вера у истинску правду преко веровања у међународну „правду“ и емисаре Сотоне из Вашингтона, Берлина, Брисела, Лондона..

Ко је крив? Ми смо криви и наша лаковерност, неопрезност и неверица у опомене и поруке, које смо добијали од Историје. Никако, лекцију да научимо.

Можда је понекад и савладамо, али је брзо заборавимо.

А оно наше Свето, што је пре сто година, након пуних петсто година, коначно Балканским Великим ратом враћено, сада је узето.

Ја кажем привремено окупирано. О Косову је реч!

Што је силом отето, вратиће се кад-тад, под условом да га се не одрекнемо.

Ако га се одрекнемо, никада више неће бити наше.

Слажем се да наша деца никада не поведу рат. Нису то ни до данас чинила поколења Св. Саве.

А, шта ћемо, ако ови око нас своју децу спремају и ударе на нашу децу једнога дана, ко ће их бранити? Ми остарели?!

Откуд сада журба да се, пошто пото и хитно реши тзв. „косовски чвор“.

Опасна је и дефетистичка и из најбољих намера изречена теза, како „...Србија нема децу за рат,“ па да ми то питање решимо данас „због наше деце сутра“.

Оставимо нешто и њима да решавају, можда ће боље од нас, када се стекну повољније геостратешке околности, које нама данас не иду на руку.

Неће ни Америка до вијека. А „Самозвана Европа“ (ЕУ), вратиће се правој Европи од Атлантика до Урала.

Не журимо. Не дајимо и не делимо с неким наслеђе од предака, које је недељиво. Косово је имовина наше деце, од предака који су га стекли и њима наменили. Нисмо га ми стекли па да га крчмимо. Не-

мамо право с неким делити оно што је Имовина наше деце.

Није ваљда због Европе.

Два пута смо уз помоћ Европе, Америке и наше планетарне наивности и вере у људе, правили Југославију и тако удавили Србију, направили Македонију, устолочили Хрватску, воспоставили Словенију, изгубили Црну Гору.

Чему журба.

Не бих волео да се једнога дана испостави, како је Ангела са „нашим европским пријатељима“ подстицала журбу скидања бриге са наше деце.

Више пута су нам ту бригу скидали, тако што су нам родитеље убијали.

Сада би о деци да нам брину.

Ваљда, то толико, можемо и сами.

А, наша деца су много лепа, паметна, поштена и сами их правимо. Без ичије помоћи, зато имајмо поверење у њих.

Кад наша деца стекну политичко пунолетство нека сами одлучују о Косову, а не ми данас у њихово име. СУТРА је њихова имовина, а ми смо њихово ЈУЧЕ. Оставимо нешто и њима да решавају, можда ће боље од нас. Свет се убрзано мења.

Будимо стрпљиви.

Пре 25 година, један моћни Берлински зид паде преко ноћи, што беше много тврђа грађевина од та-

козваног „косовског чвора“. Рука времена ускоро ће и њега развезати, зато не сецимо оно што мора остати цело. Сачекајмо.

Имајмо стрпљења, ми смо пролазни, а историја траје и памти.

Сада нам кажу „чимбеници“ зала над нашим народом да су ономад у вези са Косовом направили грешку.

Не признајмо њихову грешку, постаће правило. А онда, Војводи-на, Санџак и опет крв у Републици Српској.

На крају ћемо добити „велику Србију“ у границама Београдског пашалука.

Јевреји су 1000 година стрпљиво чекали да им се отето врати. И дочекали.

Због тога је потребно опште јединство, а не свађа и терање „лопова“ на позив оних који би још да нам узму. У памет се!

Потребан је заједнички програм свих партија и неше целокупности о будућности српског народа на његовим слободним и привремено окупираним просторима.

Ово није позив у рат, већ вапај за јединством да до рата не дође.

Паметни народи пројектују своју будућност и по сто година унапред, а ми увек неспремни, пројектујемо од данас до сутра. Или још горе, пројектујемо, данас да би забравили сутра.

Увек затечени, тражимо кривца у неком другом, а не у себи.

Драги земљаци,

„Припадност различитим партијама не сме бити разлог да се људи другачијег политичког уверења сматрају непријатељима. А то се често догађа, што штети насушној потреби ка јединству.

Нетолерантност подигнута до мере која угрожава националну солидарност, необуздане политичке амбиције, које су спремне да руше све што није с њима сагласно, може само да угрози будућност.“ (Проглас из 1996.)

Ако се тако нешто догоди, непријатељ ће то искористити као своју шансу.

Српска Херцеговина је наша колијевка, отуда и одговор на питање откуда наша љубав и брига за њену судбину.

Зато ово излагање завршавам, онако како се завршавао наш апел политичким чиниоцима власти и опозиције у Републици Српској пред прве вишестраначке изборе, непосредно после завршетка Отаџбинског рата:

„У памет се браћо Срби“, како рече Његош, а наставља Шантић: „Ви свој пут знате, пут Богочовјека.“

Са допуштењем, моја маленкост додаје: Слоге као соли, љубави као хлеба – победићемо!

Слађана (Бранислава) Бушић

Ко нам је појео културу?

Култура је пут којим си пошао, стаза на коју ћеш поћи, блато које те довело у свет, пут који ће те из света одвести, стаза који те неће напустити, блато на ком ћеш остати и када те у свету више никада не буде било. (ако је никада уопште и постојало, ако ми постојимо) Култура је наша прошлост, корени које табанима препознајемо, а нисмо знали да су можда наши, култура је поштовање, знање које нећеш стећи у школи, рад који је стварала традиција, ред који је успостављао дух и поредак стваран за сва времена, примењиван на све цивилизације. Ништа није толико јако и толико чврсто, поносно као култура, а ништа више скрајнуто, отерано у запећак, у затвор, у цензуру (кажу да је нема), пред врата заборава... Пекић је доказао да су „Године појели скавци“, али ко је појео нашу културу? Имитација?

Постоји музичка, физичка, ликовна, политичка, комунистичка, социјалистичка, демократска, ка-

питалистичка култура... Идеолошка и ко зна која све не. А култура је феномен, који показује себе на себи самом. Постоји култура у уметности и нема те сфере човековог живота и делања, а да се могу посматрати изопштено и издвојено од појма културе... Међутим, данас је култура у Србији отерана у празну собу, сакривена, немоћна, а пуна моћи, у глувој соби нешто пева. Могуће је да чека културне људе, оне који умеју да кажу, оне који не посустају, који се боре, који подједнако важно причају са човеком на пијаци и послаником у Скупштини, са возачем аутобуса и опозицијом, са багеристом и влашћу... Културне људе који не омаловажавају, не руше, не мрзе, не дискриминуше по основу верске, идеолошке или сексуалне припадности, који не просуђују туђе грехе јер и сами имају своје и добро знају да то није њихов посао, културне људе који имају своју културу, али поштује културе других. Културне

људе који мисле и говоре. Или „ћуте, јер овде је добро“. Културни људи данас спавају, стигла је јесен, скоро ће зима, време је да се чекају срећни људи, ни Сахара их не би одмрзла.

Давно је прошла окупација Биоскопа Звезда. И данас у Звезди пројекције, ћути се о одговорнима за затворен биоскоп годинама и то није једини. Цео Београд филм и 14 биоскопа: „Звезда, Козара, Јадран, Балкан, Одеон, 20. октобар, Космај, Централ, Славица, Авала, Јединство, Дрина, Партизан и Вождовац.“ Читава историја, а један човек, Никола Ђивановић, власник Београд филма, купио је, па продавао најважније београдске биоскопе у Србији, као бизнисмен из Лондон. Има ли у бизнису културе? Студенти су се смрзавали, чували од полиције која им је писала кривичне пријаве, молили народ за петиције, чистили буђ и плес, филмском траком осветљавали мрак, спавањем у хладној сали лечили стафилококе. Господин Ђивановић, био је некада и саветник некадашњег гувернера Народне банке, господина Млађана Динкића, који је потом постао и министар финансија. Не изгледа ли вам да су и финансије део културе? Само што за културу никада није било довољно новца у буџету. Кога брига („извините за израз“)кад је заједничка. Да је лична творевина, интерес би је појео... Финансије, правда, унутрашњи послови,

спољни, трговина, туризам, телекомуникације, грађиварство, саобраћај, инфраструктура, привреда, пољопривреда, шумарство, водопривреда, заштита животне средине, рударство и енергетика, одбрана. (Знам, не бисте више да читате, не мари.) Државна управа и локална самоуправа, европске интеграције, просвете, наука и технолошки развој, здравље, рад, запошљавање (све више незапослених, мада има и изјава: „да готово не постоји млад човек који у Србији нема посао“, мора да је у владајућој партији), борачка и социјална питања, омладина и спорт, па тек онда култура и информисање. Тако је на сајту Министарства Владе. Одмах после културе иду министар без портфеља задужен за демографију и популациону политику, а након њега и за регионални развој и кординацију рада јавних предузећа. Изгледа да држави култура и информисање нису важни, сви су већ довољно културни и информисани. Да је ствар истинита, култура не би добијала нуле у процентима, јер сва набојана министарства у себи садржи, али нема се од ње вајде, мисле се, па на месту министра културе обично заврши онај коме до културе уопште није стало, јер новац му је род пречи. Тако је било одувек, тако је и данас. Можда је будућност у томе да сва министарства у културу објединимо и имамо само једног министра, као што имамо и једног премијера (преми-

јерку) и једног председника, једног Творца, једну славу. Тако ми културе, можда би било најбоље!

Скрили смо све што имадосмо од културе, изгледа да су ријалити шоу програми и шунд, наша једина култура, политичари који имају интерес пречи од националног... Скрили смо кривце за убиства новинара, за убиство Даде Вујасиновић (прошло је 23,5 године и ништа се не зна), Славка Ђурувије (18 година, замислите пунолетство), Михаила Пантића (16 година) и нико ништа не зна и сви све знају. Али, сви ћуте, овде је добро, мисле, док год они нису у кожи породице или професије која је изгубила и губи главу, све више и достојанство, чувајући памет, нема бојазни. Дубоко смо у моралној, етичкој и кризи достојанства. Док год пензионери (немам ништа против, чак и мени значи дедина и бабина пензија) буду бирали оне који ће да воде младе, дотле младости неће ни бити. Можда би требало увести старосно ограничење за излазак на изборе. Од 18 до 65 и нема љутње, што сте бирали, бирали сте, што нисте, ко вам је крив, пустите оне који хоће или неће, па нека себи самима сами буду криви, а не неких 5.000 динара, судбине младих у свет да шаље. Тамо су само „прашине обећане оазе“. Каже друг, вратио се недавно са самог севера Америке: „Ако нам је оно будућност, у озбиљној смо кризи.“

Када је почела да пропада новинарска професија? Нису колена

нешто најстрашније, највећа туга је тишина с којом смо помирили и страх у који смо огрезли, уплашени за сопствене животе и животе својих породица. Ко нам је појео новинарство, културу слободног говора, мишљења, критике? Скрили смо најбоље текстове, сакрили доказе, отели културу. И да нам све узму и одузму, трагови се не бришу. Остале су честице у космосу скривено што разоткривају и све ће се једном открити. И скривена култура са себе скинуће вео незнања и „све ће се једном дознати“, као што Бјесови кажу. И можда ће опет кренути уметнике да хапсе, ако буду имали разлог. „Зато и ви, не муч’те се цабе, српска децо, постаните бабе“, Нушић је једном написао и отишао на робију. Хоће ли данас неког од нас младих на робију да ставе, или ће само да нас цензуришу, скривају не дозвољавајући нам ишта против да кажемо, игноришући нас и остављајући нам културу запечаћену, а потребна је генерицијама које долазе, генерицијама које одрастају без Стерије, Домановића, Ђопића, Нушића, Нјегоша и Шекспира. Генерицијама које су навикнуте да ћуте, јер овде је добро. Стварно је добро.

Похвалићемо шта ваља, али мислимо да треба да кажемо кад нешто није добро, не би ли било боље, стварно боље у реалности, у бајке ни деца више не верују!

У скривеној култури је све, а све ће се једном дознати и сви ћемо све

видети, а све нас исти гроб чека. Из исте културе у исту ћемо културу отићи. И тако састављајући крај са крајем, суочени са генетски модификованим организмима, док нам једу памет (која нам никад није стизала на време), тишина нам појела културу и нешто још и неко још...

Ђути, овде је добро. Ништа вечније и ништа дугувечније од културе. Доћи ће време када ћемо бити постиђени пред сопственим одразом у огледалу у ком ћемо видети сопствену културу како се гаси, доћи ће време да ћемо бити постиђени пред сопственом децом у сопственом болу. И неће нас бити и заборавиће наше постојање. Неки нови људи Балканом ће ходити.

Доћи ће време кад времена више можда и не буде. Биће свима све јасно, али скривеној култури ништа неће, мада није ли заслужила да буде изопштена, јер је боља и вреднија од свега напољу. Не краси се култура перјем и није за златне ланце, њој је потребна само душа која живи и кад се не чује и на први поглед нигде је нема.

Жива је (и скривена) култура, „Године које су појели скавци“, али да ли смо живи ми, изгубљени у доказима, гладни и жељни уметности, људи који никада неће постати свесни да је тишина појела културу?! И још је једе. Само ћутите, можда од вас неко министар буде. Само ћутите. (Овде је добро! Стварно је добро!)

Игор Весовић

И ти си Србија

Србија је прохладни, ведри дан и шетња низ Александров, краљевски, Булевар Револуције. Србија је Нушићева комедија прочитана на споменику испред Шесте београдске, посвећеном Ђацима који су прерано, херојски, и нехотице пали. Србија је свако јутро дочекано у пријатном друштву, уз смех, Зајечарско, или коју „домаћу“. Србија је Змајева песма. Или Шумановићев пејзаж. Србија је новембар препун слава. Србија је поглед на Храм из дрндавог трамваја док се пење још трошним Булеваром ослобођења. Србија је она улица којом сваког дана пролазиш у оба смера, одлазећи и враћајући се. Србија је твоја мајка. Твој отац. И свако уз кога си одрастао до данашњег дана. Србија је језик којим мислиш и када не говориш. Србија је поглед на ушушкани Горњи Милановац, са љуљашке у дворишту. Или Сићевачка клисура која асоцира на врлети „Господара прстена“. Србија је онај укус воде, ко-

ји је ван ње увек другачији. Србија су Ниш, Нови Сад и Крагујевац. Стерија и његово позорје. Душко Радовић је Србија, и Жанка коју никада нисмо гледали. Србија је оно огњиште и његове слике, које вам недостају и које вас прогоне када год да је напустите; налик онима зарад каквих су наши прадедови чак пресудили Првом светском рату. Србија је свака кверга на „ч“, „ж“, „ћ“ или „ш“, као и свака нота у Мокрањчевој II руковети. Србија су пијаце и посвећено узгајани пазарени провијант.

Србија је залазак Сунца са врха Источне капије, или неупоредиво небеско плаво изнад Цркве Св. Марка. Србија је поглед са калемегданских бедема где у касни сутон делује као да је Београд на обали мора, а не ушћу двеју река. Србија су Корунвићеве фасаде, Југословенска кинотека, и Коларац. Делијска чесма и биоскоп Звезда. Србија је траса 29-ке. И улица Војислава Илића на превоју ка Кр-

сту која је прометна баш онолико да бих у њој желео да станујем. Србија је кајмак на парчету још врућег хлеба, уз чашу јогурта и печеницу. Србија је сваки комадић лесковачког роштиља. Србија је кафана и чаша пуна вина.

Србија је ћирилица и клупа испред улаза прве симпатије. Србија су сви они звездани сводови којима си тачке побројао ишчекујући јутро на прозору своје собе, док су ти укућани спавали, и свако је проживљавао свој тренутак мира, само си ти својега био свестан. Србија су чеснице и народне умотворине. Србија су Теразије и сцене ЈДП-а.

Србија су твоје наслеђе и твоја култура.

Србија су наше прве речи и почетни кораци.

Србија је и све оно још, што погазиш онога тренутка када се на неку неправду смркнеш и уз дубоки уздах кажеш: „Ех, па... Србија...“

РЕТРОСПЕКТИВА ВЕЋ МИНУЛЕ ГОДИНЕ!

Ове године сам почео много; и оно што сам хтео и оно што нисам. Ове године сам нешто и окончао; и оно што сам хтео и оно што нисам. Ове године погурао сам сопствене границе, надмашио своја очекивања и увидео своју јачину. Ове сам године доживео успех пратећи своју пасију. Достигао сам циљ који сам до сад само сањао. А успут из-

губио што сањао никад нисам. Ове године сам опет потврдио своју вољу. Остварио сам нешто што је мало коме успело. Био сам одважан. Осетио сам узбуђење, нервозу и онај танани осећај задовољства у утроби. Ове године сам себе несебично дао, баш када ми је ретко било дато. Цепкао сам себе, и жалио што немам више да дам. Али схватио и коме заправо ја треба да се дам. Ове године сам научио вредност жртве и бремене вође. Научио о себи, и научио о другима. Порастао сам док сам падао. Видео да ако не затражиш можда ништа нећеш добити, а да је некада за добити довољно само да питаш. Ове године сам схватио да је искреност важно да најпре ти сам цениш, увек, макар је други не ценили, макар је нико до тебе самог не ценио. Спознао сам вредност разумевања и различитост перспективе, и колико је једно ретко, а друго бројно. Ове године сам осетио невероватну сласт, и неизјашњиву горчину. Осетио снагу заједништва и терет самоће. Увидео реткост правог пожртвовања и марљивости, као и склоност човека да мало шта трпи. Ове године сам осетио љубав. Уделио нежност и осетио је на себи. Подсетио се лепоте када некоме значиш и неко теби значи. Даровао сам. У овој години јурио сам један сан што бежи, који је још једаред побегао. Али који нећу престати да јурим.

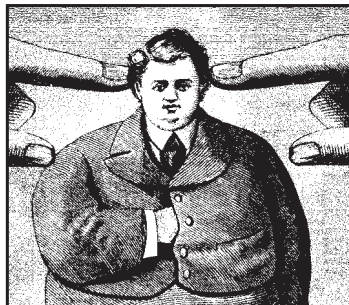
Упркос свему. Баш ове године пољуљао сам мостове пријатељства. Премда нисам хтео. Гледао крхке како падају, а праве како опстају. Неки су се разнели и сурвали околне са собом. Неки су се градили, неки се изградили, неки надградили, а неки градњу обуставили. На срећу, а и на жалост. Ове године сам грешио, али схватио где грешим. Радио што нисам хтео, али ипак извукао поуку. Помирио се са несхватањем других, али се трудио да друге схватам. Овладао да ценим, не судим, и верујем. Да победим себе, али да себе побеђеног не бацам ничице пред оне који неће да овладају собом, ма ко они да су. Научио сам да заборавим. Ове године сам некима помогао, и радо се нашао, а неки су несебично и мени помогли. Видео сам сујету и

истој се одупирао. Боловао сам и неговао. Учио. Читао и писао. Гледао и слушао. Говорио. И много шта спознао. Истински уживао и себи се посветио. Ове године сам опет очекивања имао. Опет сам се опекао. И опет ћу се опећи. Мало сам путовао, али много видео. Ризиковао. Добио. Истрајавао. И губио. Започео. Био изненађен, разочаран, полетан, екстатичан, депримиран, ганут, остварен, насмејан, повређен, захвалан, уплашен и утешен... И много чега још.

Јер ова ме је година срушила и градила. Крунила и купила. До облака дизала, и на земљу бацала. Ова година ме је променила. За педаљ освестила и додатно сазрела. Она ме је необично и тајанствено разумела и свакој наредној нека је надасве узорна.

Ecej

Младин Шеварлић

Како сам видео Тикала или Бош чииа Кафку

Са Тикаловим сликама срео сам се давно, прелиставајући неком приликом, часопис ГРАДАЦ. Тај сусрет је остао запамћен и касније освежаван другим приликама. Пре годину или, можда, две (*dementia senilis*) имао сам задовољство да један број часописа ДРАМА Удружења драмских писаца Србије илуструјем Тикаловим цртежима и да се сретнем са живим уметником, који се није, попут познатих примера, трудио да изгледом или држањем скрене пажњу на своју посебност.

Редови који следе написани су после разговора (у КОЛАРЦУ) са пријатељем, вајаром Мишелом Вукановићем, који ме је свјим ненаметљиво сугестивним начином подстакао да забележим ове своје импресије.

Дакле, што сам дуже посматрао уметникове слике, све више ми се наметао утисак о извесној вези између Боша, Тикала и Кафке – ма

колико то деловало апсурдно, с обзиром на уобичајена схватања. Али, овде и јесте, између осталог, реч о апсурду.

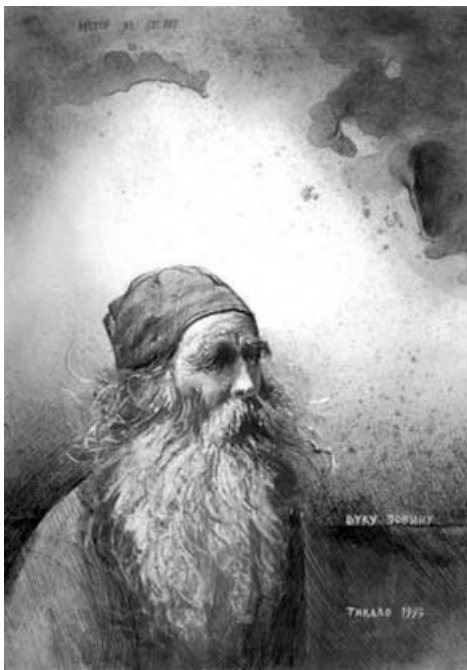
Веза између Боша, Тикала и Кафке је попут реке понорнице, која се не види, али због тога не значи да не постоји. Континуитет те везе је, пре свега, метафизички и њена суштина се не види голим оком. Чак ни веза између Боша и Тикала, која се често помиње, попут општег места, није баш толико очигледна, како многи тумачи „виде“. Ако су Тикаловим платнима којекуда разбацане крхотине, заостале иза старих, пре свега фламанских, мајстора или је приметан извештај одблесак њиховог колорита, или строгост њиховог цртачког умећа – то су, ипак, само трагови или „знакови поред пута“, којим уметник корача.

Пут којим озбиљан, аутентични уметник корача увек је, недвосмислено, омеђен координатама духа

његовог времена, без обзира на жанр, стил, сродности, утицаје...

Овде, међутим, ни о Бишу, ни о Кафки нећемо говорити више него што је неопходно. Говорићемо, пре свега, о изузетном српском и светском уметнику, Михаилу Ђоковићу Тикалу, чије су слике, после дугих година стваралаштва, расуте дилем Европе и ван ње.

О вредностима, значају и значењу уметности и културе треба упорно, истрајно говорити у времену какво је ово у којему смо се затекли, где су континуитети погубљени, духовни садржаји погажени, циљеви помрачени, лепота заборављена, а племенитост, заједно са читавим системом вредности,

потонула у каљугу просташтва, вулгарности и криминализоване политике.

Када говоримо о Тикалу, ми подразумевамо креативну синтезу оригиналности и традиције, вештине и духа, и тврду конзистентност форме, која се мултипликује да би, увек изнова, остајала свежа и сугестивна, као шифра пред вратима која никада неће бити отворена. Јер, поента и није у отвореним вратима, већ у машти, сновима и сновиђењима што се пред тим вратима стварају и преплићу, о наслућивању тајне која никада неће бити обелодањена, као што никада нећемо добити одговоре на крајња, суштинска питања живота и смрти јер, тада би чаролије нестало, нестало би све и нестало би ништа и зашто и куда и чему. Сва та питања и сви ти замишљени одговори само порађају утваре – страшне и прелепе које прете и које обећавају, које плаше или призивају, уливају стрепњу или утеху.

Зато често делују претенциозно, одвећ рационално, учени, самоуверени и, ваљда, самозадовољни тумачи Тикалових призора и приказа – било да се говори о библијским или паганским симболима или, пак, сложеним, разубљеним психологемама... То су тумачења која звецкају златним кључима пред вратима без браве. Треба се, дакле, мирити са осећајем да одговори измичу и да рационална, ерудитска

аналитичност није баш одговарајућа пропусница у паноптикум Тикалових зачараних призора.

Када су Луиса Буњуела једном запитали шта се налази у кутији што је један лик из његовог филма *Лейошница дана* отвара пред особама запрепашћеним њеним садржајем, док ми, том приликом, видимо само спољашњу страну подигнутог поклопца – славни уметник је одговорио: „Откуд ја знам? То је тајна. А када се тајна било коме открије, она престаје то да буде и губи драж и смисао свога постојања.“ А чувени амерички редитељ Џон Форд је, на питање каква је порука његових филмова, одговорио: „Коме је потребна порука, нек иде на пошту.“

Најзад, постоји и она систематска варка (математичари би рекли: „систематска грешка“), коју аналитичари користе тумачећи загонетни феномен или тајанствени симбол другим, често још тајанственијим, са вером да именујући појаву постајемо њени тумачи и господари.

Није чиста ликовност једини, па нити претежни аспект Тикаловог стваралаштва. Његово дело представља ретко успешну синтезу високог нивоа ликовног израза, достојног старих мајстора и симболичких значења, која превазилазе оквире појма тзв. чисте ликовности. То, притом, није „наративно сликарство“, то није сликарство

које препричава, то није анегдотално сликарство. То је сликарство заиста (то није пука фраза) алтернативни космос.

Ако је и микрокосмос – довољно је.

Удубљујући се у градивне елементе тога микрокосмоса, неодољиво ми се наметала извесна начелна сродност са Кафкиним стваралачким поступком. Кафка, наиме, реалистичким, да не кажемо „ситнореалистичким“, непретенциозним начином води своју причу, да би, у датом тренутку, „децентрирао“ очекивану реалистичку логику и смисао, те – пишући и даље својим „нормалним“ начином –

ствара збуњујућу, симболичну, вишезначну фантазмагорију, коју и даље исписује стилем којим се пишу обичне сторије из живота.

У томе и јесте кључ ефикасности његове „фантастике“, лишене илустративне буквалности и изви-топеравања језика. Утолико и прича постаје уверљивија и импресивнија, у једноставности и строгом реализму уметничког стила.

Ако сада у ову причу укључимо и Боша, као Тикаловог „старијег брата“, можемо отворити тему о трострукој разградњи слике света, декомпоновању целовитог погледа на стварност, који би имао своју чврсту узрочно-последичну логику и смисао. И мада овде имамо

три ствараоца који припадају различитим епохама, од којих свака има себи својствени осећај и форму декомпоновања слике света, ипак, у њиховим проседеима можемо уочити заједнички именитељ.

Сва тројица се, пред лицем стварности, повлаче у фантастику, којом онеобичавају виђење тзв. реалности, изражавају доживљај света који губи илузију о властитој конзистентности. Али, као што је у овом тексту негде већ поменуто, они то не чине буквалним, илустративним изобличавањем уметничког рукописа, као што то чини већина гласника декомпонованог света. Они се, дакле, служе реалистичким рукописом, који њихову фантастику чини тим уверљивијом.

Свако у оквиру својих координата, што их диктира сензибилитет, хоризонт знања и дух времена: Бош, на измаку света Ренесансе, која се полако растаче пред надолazeћим рационализмом; Кафка, на ивици слома класичног грађанског света, а Тикало над понором овог нашег, савременог расула свих форми и свих вредности – свако од ове тројице уметника изражава се строго реалистичким рукописом, који, међутим, дочарава свет који је изгубио ослонац и чија се слика пред уметничким очима расплињује, а он покушава да варира свој доживљај, варирајући симболе отргнуте од целине, које –

тако расуте – повезује у нове неочекиване целине и облике.

Тикало, притом, који се налази на крају временског следа, баштини знања, искуства ранијих епоха и налази се у прилици да створи сложену, речиту и обухватну синтезу, што он и чини. Његове приказе, склопови простора и времена, поворке симболичких фигура, од сасвим неочекиваних гротески, до ту залуталих грађана са полуцилиндрима – воде нас, не само путем уметникове индивидуалне инспирације; његов свет баштини симболе различитих времена и култура, који чине непоновљив ауторски, синтетички свет.

Свако од ових уметника живи у апсурду свога света и свако од њих, на свој начин, покушава да истражи његов опсег и његово наличје.

Тикалова фантастика испољава се, дакле, средствима минуциозног реализма – што чини да можемо поверовати како свет његових приказа, мутаната, хибридних призора и неочекивано спојених фрагмената органског и неорганског – да тај свет мора заиста постојати ту негде око нас, или можда у нама; и све то захваљујући доследној синтези имагинације, технологије, стила. Иако, на тај начин добијамо један херметички универзум „за себе“, не можемо а да не поверујемо да ћемо његове обресе назрети у дубокој сенци тзв. објективне стварности, за коју сматрамо да

окожује и условљава наше животе.

Појмови „лепо“ и „ружно“, тј. „лепоте и наказности“, како се изразио једа од тумача Тикалове поетике, не могу се у изворном значењу користити приликом анализе Тикаловог „случаја“. Његов свет налази се изнад или изван уобичајених значења појмова лепоте и наказности. Његов синтетички поступак, његове еманације читавог једног подсвесног или надсвесног универзума, стварају и нове знакове и нове појмове, траже и себи прилагођен дискурс, мимо уобичајених дефиниција и стереотипова. Као конзистентни, аутохтонни систем знакова, уметност је од-

говорна једино пред мером своје сопствене конзистентности. На тај начин, дакако, њена својства и њен смисао измичу стандардном дискурсу. И сам појам “смисла” можемо, тим поводом ставити под знак питања. Збиља, шта значи појам „смисла“? Нисмо ли га „смилили“, како бисмо разумели саме себе и своју судбину, која и даље, поред свих менталних и интуитивних напора, остаје непојамна?

Свака озбиљна уметност, која се не задовољава препричавањем стварности, представља неку врсту „конкуренције“ Творцу, те ће, тако, и њен „смисао“ остати непреводив. Али, ако имамо довољно сензибилитета, интуиције и слободног духа, лишеног неприкосновених предубеђења, ако имамо мало оне непосредности, сачуване из давних дана детињства, када смо били слободни од претпостављених значења – па се загледамо у Тикалов свет, схватићемо да смо уствари загледи у себе саме, у неистражене просторе властитог бића, старије од наше ограничене индивидуалне свести, понеће нас река понорница у којој ћемо моћи да се бесконачно огледамо, заборавивши на рационалне, прагматичне одговоре које смо узалуд очекивали, стрепећи пред последњим питањима живота и смрти. Наћићемо се у свету у коме више неће бити ни питања, ни одговора, већ само извесности да постоји нешто

што превазилази и нас и нашу мисао и нашу потребу да све сведемо на линеарни, узрочно – последични след.

Као што Маргарет Јурсенар каже како не пише она, већ њена рука, коју води невидљива и непојамна сила, тако је и Тикаловој руци дато да нас поведе у чудесни свет, који није мање стваран, јер је неопипљив. Оно што је опипљиво никада неће моћи да исцрпи све слојеве и све лавиринте, који чине наш свесни и наш несвесни живот, који није мање живот зато што је несвестан.

Можемо ми говорити о надреализму, постмодерни, одблеску дела старих мајстора, можемо цитирати теоретичаре, филозофе и песнике, можемо говорити и о пројекцијама архајских народних митских представа, можемо помињати и „медиајалу“, стару и нову фигурацију, можемо говорити о деканонизацији уметности – али, ништа од тога, нити све то заједно, неће нам помоћи да рационално схватимо Тикалов свет, јер се он и не може схватити, јер он није ни намењен схватању.

Тикалово дело затвара чудесан круг између наивности детета и мудрости старца, мудрости која зна да је суочавање са визијом чудесног највише што му провиђење, на овоме свету, може понудити.

Миодраг Новаковић

Два есеја

УСАМЉЕНИ ОРАО

Српски војници у Горњем Милановцу и амерички у Колумбусу, иако се налазе на две географски и временски крајње удаљене локације, у месецу септембру 2017 године, делују као један тим.

У вежби одбране система у сајбер простору названој „Сајбер Тесла“, повезани Интернетском везом од 11 до 19 часова по локалном времену у Србији, односно од пет до 13 часова по локалном времену у Охају, у складу са искуствима Националне гарде Охаја, учесници ове вежбе извршавају своје задатке на наменски успостављеној затвореној инфраструктури. Какве све ово има везе са Теслом? „Када се мој систем бежичних комуникација, рекао је Никола Тесла крајем 19. и почетком 20. века, угради у ову цивилизацију, цела Земљина кугла ће да се преобрази у циновски мозак, јер ће свака тачка на

Земљи да буде повезана са сваком другом тачком.“

Али, занимљиво је да се у оквиру актуелне сарадње са Националном гардом Охаја, због размене искустава и у тој области, помињу и њихове верске службе. Није, дакле, сасвим случајно врач племена Лакота „Усамљени Орао“, изасланик Великог Манитуа, још давне 2005. године подигао свој вигвам на светој планини Тари и то баш на истом пољу где су, познати по својим Креманским пророчанствима, стари Тарабићи чували стоку. Испада да је „Усамљени Орао“, индијански мистик и српски велики брат, већ боравио у тајној мисији на истом месту на коме су сточари из Кремана добијали визије... „Усамљеног Орла“ дочекао је тада један од најинтелигентнијих Срба, др Ранко Рајовић, оснивач Менсе у Југославији и председник Центра за таленте „Никола Тесла“. Овај лекар иначе је специјалиста интер-

не медицине у Новом Саду и ради на истраживању пинеалне жлезде и РЕМ фазе спавања која представља једну од најактивнијих фаза активности мозга. Истраживања су га повезала са индијанским гуроом, као и с једним високим америчким официром који испитује паранормалне појаве. Иако овде није реч о сценарију за неку нову епозоду серијала „Досије Икс“, ваља рећи да доктор Рајевић сматра да се на основу научних истраживања и склапања историјских коцкица, може да понуди једна од хипотеза за решење „енигме Тарабић“. Према тој хипотези може да се закључи да су Тарабићи, у ствари, триповали. Гљива *Amanita muscaria* (Аманита мускарис) коју су, чини се, више пута имали прилику да окусе, била је света гљива за нека племена северноамеричких Индијанаца али и за старе Египћане. Географски и временски потпуно одвојени делови света које данас Теслини изуми спајају у „Циновски мозак“ планете, сведоче о заједничким искуствима када појединци описују деловање светих гљива Аманита мускарис или гљиве мухаре, црвене гљиве с белим тачкицама која ниче на Тари! Стари Египћани су мислили да је гљива Аманита једно средство које омогућава комуникацију живих и мртвих. Интересантно је да су исту гљиву користили у својим ритуалима и обредима чак и шамани у

Сибиру...Од давнина су, значи, триповали људи на далеком истоку и на дивљем западу. Поменути високорангирани амерички официр је, каже др Рајевић у интервјуу за лист „Политика“, који нас је још априла месеца 2005. године на својим страницама известио о овим тајанственим и трајно актуелним догађајима, написао књигу у којој износи претпоставку да гљива може да утиче на мозак и да у току будног стања изазива мождане активности као и у РЕМ фази! У овакве активности спадају и паранормалне појаве као, између осталог, прекогниција, односно предвиђање будућности. Током те фазе активира се, по учењу западне медицине, „безначајан“ орган, пинеална жлезда, познатија као „треће око“.

Тим „трећим оком“, дакле, гледали су на свет Тарабићи који су се на планини Тари бавили гљивама, Усамљени Орао који трага за тајнама Тарабића, Шамана и Старих Египћана, али и Никола Тесла који не престаје да машта о јединственом, циновском мозгу планете!

ОЛОВНЕ ГОДИНЕ

Већ дуго се, из године у годину, мења слика о визуелној писмености младих филмских нараштаја који своје радове, различитих жанрова и техника шаљу на „Ревиију оф-филма Србије“. Ова необична Ревиија одржава се на врху брда Рудник који је Иво Цар, момак из об-

лижњег села Мутањ, давно означено огромним словима исписавши на брду чаробну реч ХОЛИВУД! То је дало идеју филмском аутору и прегооцу Мирославу Бати Петровићу, из Београда, да управо на овом забитом месту покрене одржавање филмске манифестације која, пре свега, даје шансу младим филмским ствараоцима, онима који без значајније помоћи са стране, самостално, изван великих и реномираних филмских и финансијских центара, остварују своја филмска дела. На Шестој Ревизији која је ове године одржана у времену од 28 до 30 јула, у конкуренцији филмова пристиглих из Будимпеште („МАЕСТРО“), Прокупља („КОТРЉАЊЕ“), Кикинде („ЛАКА ЛОВА“), Суботице („ЖЕЂ“, „ЕЛИЗА 1“ и „ЕЛИЗА 2“), Београда („МИНИЈАТУРНИ СВЕТА СРБИЈЕ“) главну награду, Велики шумски патуљак, освојио је филм „Оловне године“ аутора Бојана Стефановића, из Вршца !

Последице НАТО бомбардовања радиоактивним бомбама спроведеног на просторима Србије крајем 20. века у знаку „МИЛОСРДНОГ АНЂЕЛА“, у играном филму „ОЛОВНЕ ГОДИНЕ“ аутора Бојана Стефановића, послужиле су аутору као драматична и потресна тема заснована на тихом геноциду извршеном над српским народом.

Стефановић који је овладао сензибилитетом и целовитошћу електронске просторно-временске

илузије поставио је пред себе амбициозан и сложен драматрушки и редитељски задатак. С једне стране пратимо у континуитету причу о једној породици која је затечена у фази финалног распадања, растакања и нестајања, то је прича о двоје деце без оба родитеља јер су после бомбардовања умрли од последица радиоактивног зрачења, при чему старија сестра Милица, под хемотерапијом, припремајући се за одсудни час и непрекидно одлажући суочавање млађег брата Марка са неминуовношћу која им се приближава, преузима улогу мајке чији лик бавећи се суштином свог тешког медијумског задатка на аутентичан, дубоко емотиван, уверљив и непосредан начин, доноси млада глумица Ивана Томић), а с друге стране, разрада неизмерних сценаристичких потенцијала овог драмски разуђеног дела захтева уметност паралелног увођења у причу и оних ликова који се функционално уклапају у главни ток радње.

За сваку драмску ситуацију морао је Стефановић да креира особен визуелан и аудио контекст, па је, на пример, драмску интиму брата Марка који се, у време када би требало да спава, препушта бекствима из стварности путем непрекидног бдења и својих цртачких фантазија а објективан свет који Марка окружује, обележио је Стефановић пригушеним плавим неонским светлом, познатим као „америчка ноћ“. На тај начин ре-

дитељ Стефановић перманентно утискује у свој филм трепераво визуелно поље жудње ових младих људи рођених у проклетој авлији, за неким далеким и недостижним фиктивним просторима...

Разиграном медијском домишљатошћу Стефановић налази погодно време и место када филм у емотивну целину повезују популарне музичке композиције које увек на нов и непосредан начин покрећу емоцију гледоца.

Простор у коме се преплићу судбине многих страдалника виђен

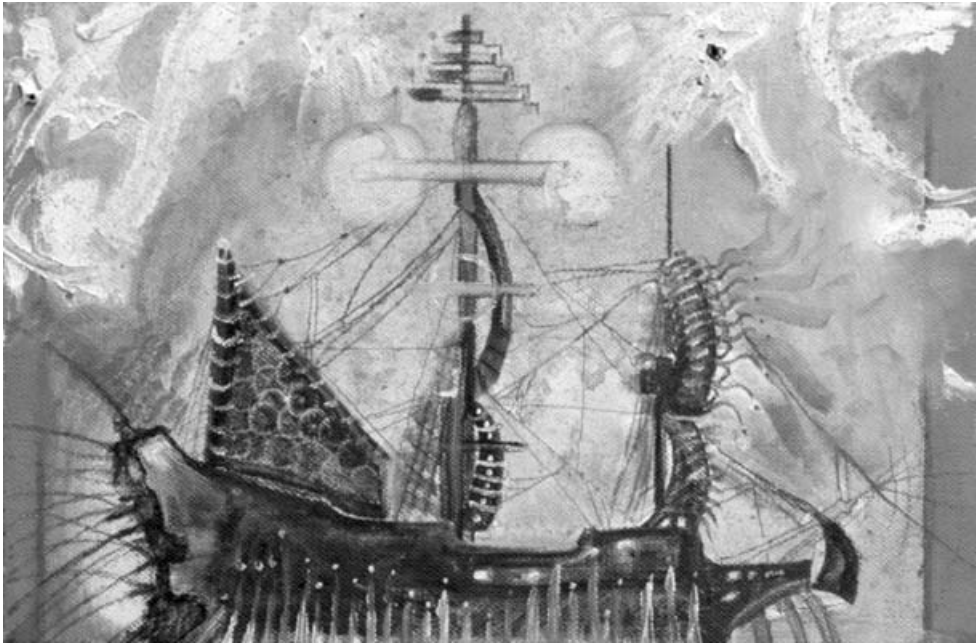
је и из птичје перспективе, оком дрона које надлеће Вршац! На тај начин и камери се враћа могућност да се из кластрофобичне психолошке учаурености у суморну интиму појединца изађе у ирационалну ерупцију космичког догађања у коме се мистично смењују дан и ноћ и на неки нов начин обједињавају простор и време.

Из те сложене перспективе у часу кобног растанка, у свој последњи сусрет са заласком сунца, чврсто држећи се за руке, одлазе брат и сестра.

Хроника

Рашко В. Јовановић

Драма̀тичар који је ѝро̀мовисао ѝосѝмодерну у нашем ѝеатѝру

*Двадесетѝѝѝгодишњица смрѝи
Борислава Пекића*

Најстарији у генерацији српских писаца рођених тридесетих година прошлога века, Борислав Пекић (1930–1992), приповедач, романи-

Борислав Пекић

јер, есејист и драматичар, аутор импозантног опуса у којем доминира *Злаѝно руно*, романескни циклус који чини седам делова, писац који је почев од 1970. године дуже време живео и стварао као професионални књижевник у Лондону, где је, поред осталог, писао радио-есеје за Би-Би-Си, док је радио-драме писао за Западно-немачки радио. Као књижевни стваралац Борислав Пекић био је изузетно плодан и разноврстан. Још 1965. године објавио је фрагментаризирани роман *Време чуда*, који чине дванаест самосталних новела библијске тематике, којима је писац остварио алегоријску параболу о револуцији и судбини малог човека у њој. Већ у овом остварењу примениће цитатни поступак и успоставити многобројне интертекстуалне везе што ће бити трајна особеност његове поетике. У роману *Ходочашће Анѝонија Њеѝована* Пекић смело обрађује и ана-

лизује грађански мит о поседништву и уништењу српске грађанске класе током тзв. народне револуције изведене за време и после Другога светског рата. Како у приповедачкој и романескној прози, тако и у драмском стваралаштву, Пекић се држи стратегије постмодернистичке поетике, и то од традиционалног митскога до савременог мита о научним сазнањима и општег антрополошког мита, испољавајући велику ерудицију и смисао за експериментисање нарочито у домену романескне и приповедне прозе као и драме.

Као драматичар Пекић се на београдској театарској сцени први пут појавио на самом почетку 1971. године, када је, 8. јануара, у Народном позоришту, на камерној позорници „Круг 101“, резервисаној првенствено за извођења нових драмских дела домаћих писаца, приказана његова фарса *Како забављати господина Мартина*, у режији Здравка Велимировића, која је наишла на врло повољну рецепцију гледалаца, а чини нам се, нешто суздржанију када су у питању критичари. Пишући о овој Пекићевој фарси критичар *Политике*, Мухарем Первић, најпре је констатовао: „Негирајући правила, која овде ваља схватити широко, као уходани изглед и ток ствари, Пекићева интелектуална имагинација успева да заснује сопствену игру и да је докаже, потвр-

ђујући тако да је план маште реалнији од баналности типских ситуација, и да је реалност уопште питање самоостваривања. Како је већ случај у модерној комедији, интерпретација, односно само позориште, исказују се као стварнији од чињеница од којих полазе, а игра и забава, опет – као мање илузорне од натуралистичког театра и његове илузије стварности.“

Оцене критичара биле су различите, без обзира што су се и глумци-извођачи, колико се сећамо, добро осећали приказујући овај занимљив Пекићев драмски текст о суштини онога што обично називамо кичем. Наиме, овај комад, како је Первић истакао, није ништа друго до духовита травестија грађанскога укуса и социјалистичкога неукуса, и то свеједно где се кич појављивао – да ли у идеологији или социологији, или пак у књижевности или животној свакодневици и навикама обичних људи. При том, писац је испољио своју способност да уочи парадоксе, као и склоност да их прикаже у оквиру црнотуморних ситуација као и намеру да супротстављањем елементарна што их је увео у игру јасно назначи оно што је бесмислица живота, првенствено идеологије која формира историју, али и диктира савремена друштвена кретања, која савременог драмског јунака неминовно одводе из трагедије у комедију. „Велимировић је

био близу да постигне идеалну равнотежу између озбиљности и лакоће, да не кажем измотавања, који су неопходни да би се играла ова игра у којој је озбиљно управо то што се показује колико људским 'пословима' и 'делима' недостаје озбиљности, односно смисла. Извесну интелектуалну реторику којој се Пекић подсмева, иако његова фарса ипак није без ње, редитељ је савладао скраћивањем текста и лепим осећањем ритма.“ – писао је Мухарем Первић у *Полиџици*. Игру глумаца он је овако оценио: „Духовито се промећући између стварних и имагинарних егзистенција које су тумачили ношени заносом игре у којој желе нешто несвакидашње да нам саопште, на таласима час ближих час даљих алузија, удаљавајући се од себе и опет се стрмоглаво сбирајући у себи, носиоци ове фарсичне драмске игре били су на нивоу својих задатака. То би се особито могло рећи за Милана Пузића и Божидара Дрнића. 'Понесена', Славка Јеринић је повремено из лежерности прелазила у афектацију.“ – Додајмо да је Божидар Дрнић играо Господина Мартина, Милан Пузић Забављача, а Славка Јеринић Забављачицу.

Другачијег мишљења био је позоришни критичар Владимир Стаменковић у критици објављеној у *НИН*-у. Пошто је констатовао да се за ово Пекићево дело „у нај-

бољем случају може рећи да је интересантан позоришни комад у коме се расправља о проблемима који су на тапету дана, где се покрећу питања значајна за сваког од нас.“ Указао је да у овом делу није приказана само једна бизарна приватна историја, већ је смисао комада много шири, што постаје јасно када увидимо да Пекићеви забављачи личе на старогрчке богове, који су силазили с Олимпа да се укључе у животне драме обичних смртника, да се забављају са својом смртном браћом, као и кад схватимо да је главно лице ове драме један типичан грађански индивидуалист који верује да је на овом свету зато да би искористио своју личну прилику. Међутим, његов основни проблем је у томе што га начин егзистенције за који се определио не ослобађа оквира поретка у којем га и уобичајене традиционалне норме као и револуција што их руши у суштини омеђују, искључујући могућност коју су му богови оставили, разбијајући му на тај начин сваку илузију да живи у свету потпуне неизвесности у којем влада случај те се може бирати срећа или несрећа, лична оствареност или неоствареност. Али, чињеница је да све то не мора да се уочи због тога, како констатује Стаменковић, „што је форма у којој је написано ово дело налик на неку врсту заплетеног драмског криптограма коме недостаје свака очи-

гледност; као и стога што његов аутор нема увек потребну дисциплину, или можда вештину, да нашу пажњу задржи на оном што је главно, већ допушта да се она окреће оном споредном, да се усредсређује на разна гротескна извитоперења радње, на блиставе парадоксе без икаквог суштинскијег значења.“

О самом извођењу Пекићевог комада *Како забављати господин Мартина* на сцени „Круга 101“ Народног позоришта у Београду Стаменковић је изрекао ову оцену: „Сви ти недостаци су још више били наглашени у представи. То се могло и очекивати уколико се имало у виду да се у њој нашла на окупу група глумаца предвођена Славком Јеринић и Миланом Пузићем, без правог афинитета према оваквим представама, без икаквог претходног искуства стеченог у раду на сличним интелектуалистичким конструкцијама; али, и ако се узме у обзир да ју је режирао Здравко Велимировић коме је ово ваљда први покушај огледања у једној таквој драматуршкој области.“

Карактеристичан је закључак Стаменковићеве критике: „Тако смо напоследку добили једну представу без стила, без конверзационе бриткости, без праве метафоричности, без оног толико потребног збирног ефекта; једну представу у којој је стилска слобода, с којом

мора да рачуна данашње позориште, нецелисходно искоришћавана, па и злоупотребљавана да се глумцима омогући да се разиграју. Да лакше импровизују, да се налудирају до миле воље.“

Не оспоравајући ни један од наведених критичарских ставова, ослањајући се на властита сећања и искуства стечена у то време на функцији драматурга Народног позоришта у Београду, морамо истаћи да је критичка оцена Мухарема Первића више одговарала фактичком стању што се извођења тиче, док је критика Владимира Стаменковића у оцени Пекићевог дела била нешто аналитичнија.

Друга Пекићева представа у Београду била је 29. марта 1971, када су у оквиру једне вечери, под називом *На лудом белом камену*, на сцени Театра у подруму „Атељеа 212“ изведене две његове једночине сотије – *Генерали или сродство по оружју* и *У Едену, на истоку*, у режији Љубомира Драшкића. Ова представа имала је позитивне одјекне у критици. Владимир Стаменковић писао је у *НИН*-у како је Пекић откривен за позориште још пре два месеца приликом извођења његовог комада *Како забављати господин Мартина*, „али тек сада се види да је он аутор с развијеним осећањем за позориште, који својим темама прилази из неочекиваног, парадоксалног угла, уме свој дар за кон-

струкцију да употреби за формирање занимљивог заплета, чији су јунаци живе, неодољиво комичне личности. Али, у његове знатне могућности у овој области највише нас уверава чињеница да он постиже оно исто што је полазило за руком и Шоу – да сцена, с које није потиснут обичан, свакодневни живот, буде и карактеристична платформа на којој се драматично рационализује хаотичност људске ситуације, конфузност историје.“ Наиме, у првој сотији *Генерали или спродсјиво по оружју* трећег дана рата заробљени генерал Његован и пуковник немачког Вермахта Блауринг, који се бави набавком пива, кромпира и кобасица за војску, играју се рата у поткровљу једне зграде окупираног Београда и притом откривају његову суштину долазећи до констатације да је човек једина животиња која уништава властиту врсту. „У овој комедији страшно је сразмерно смешно: страшно је то што једна тако смешна, инфантилна ситуација има за последицу оно што је човечанство доживело у Другом светском рату. Трагично које се исказује као комично, црнохуморни подтекст овог комада и, у подједнакој мери, изузетно познавање једног менталитета сврставају *Генерале* међу највреднија дела српске комедиографске литературе.“ – закључио је Слободан Селенић у критици објављеној у листу

Борба. Потом он истиче да је веома добра и друга једночинка *У Едену*, на истоку, која није ништа друго до прича о сусрету једног човека који по професији гони и другог који је читавог живота прогоњен, прича која неумољиво открива апсурд времена у којем обојица живе. „*Едену* није нимало стран дух, па чак ни техника памфлета, ликови који се у њему појављују мање су комедијски карактери него што су у *Генералима*. Док се у *Едену* осећа аутор који повлачи потезе тако да фигуре доведе у положај који одговара његовој идеји, априорној у односу на радњу, у *Генералима* смисао комада сâм извире из ситуације, није потребна интервенција аутора да би се појавио иза привидно лежерне и наивне приче о случају у једном београдском поткровљу. Утолико је замишао *Генерала* боља, чува једноставност основне драмске структуре, не умањујући тиме комплексност смисла садржаног у комаду.“

Глумце-извођаче представе *На лудомбелом камену* – Ђорђа Јелисића (Генерал Његован у *Генералима* и Стари у *Едену*), Властимира Стојиљковића (Пуковник Блауринг у *Генералима* и Нови у *Едену*) и Ренату Улмански (Меланија у *Генералима* и Глас у *Едену*) критика је веома повољно оценила.

Следеће драмско дело Борислава Пекића, које ће се наћи на репертоару Народног позоришта у

Београду, *Кашеџорички захџев*, драмска бајка у једном чину, појавиће се тек кроз седам година, 11. марта 1978, и то опет на камерној сцени Народног позоришта „Круг 101“, овога пута у режији Борислава Григоровића. У критици објављеној у часопису *Књижевности* Јован Христић, упркос томе што је најпре констатовао да овај комад, испричан на начин „театра апсурда“ више нема свој жанр у коме би се могао сасвим добро осећати, пише: „Пекићев *Кашеџорички захџев* је духовита драмаца – осећање да гледате други чин *Силолица* брзо вас прође – писана високо литерарно, са много брига да се не пропусти ниједан комични ефекат, која се са уживањем гледа, па и на неку помало тужну мисао наведе.“ Представу Боре Григоровића оценио је као једноставну и непретенциозну, додајући да су и глумци тако играли. „Бранка Зорић била је глупа, проста и нафракана чиновница која прима жалбе и захтеве, а Вука Дунђеровић употребљена шефовица одељења што будно пази да јој лажни ауторитет не буде којим случајем окрњен. Милка Лукић, Соња Јауковић, Љилана Контић и Мира Бобић као стручњаци за дефектологију, криминологију, социологију и статистику биле су хор модерних Еуменида што се бацају на људе с висина своје научне терминологије, без труни разумевања за оно што им се налази пред носом. Дара Ву-

котић Плаовић била је чистачица коју је аутор задужио са свега три-четири реченице у тексту, пропустивши тако прилику за још један комични обрт. Странку, немог подносиоца захтева, играо је Момчило Животић, трудећи се да своју улогу одржи у границама крајње функционалности, запостављајући понекад очигледне могућности које му је Пекић пружио.“

Дејан Пенчић-Пољански, критичар Радио-Београда 2, у емисији *Културни дневник*, 13. марта 1978, пошто је истакао да у овом делу Пекић полази од апсурдне претпоставке: шта би се догодило ако би се човек који нема моћ говора појавио у некој високобирокупранованој установи са захтевом који није у стању да искаже, констатује да је писац ипак успео да изгради предвидљив и у суштини занимљив заплет. Међутим, критичар додаје и то да је Пекић у овом комаду ликове свео на пукe карикатуре појединих занимања односно професија, за разлику од поступка у својој романескној прози, коју понекад оптерећује непотребним појединошћима, инсистирањем на индивидуалним карактеризацијама појединих ликова. Али, ако читалац Пекићеве прозе познаје његове позоришне текстове, у којима су личности више типови, а мање карактери, неће бити непријатно изненађен са таквим поступком спроведеним у *Кашеџоричком захџеву*. О режији Дејан Пенчић-Пољански

је изговорио овај суд: „Редитељ Борислав Григоровић добро је и тачно прочитао текст. Мада писац у својим назнакама упућује на озбиљнији приступ него што је у представи Народног позоришта проведено. Чини се да је добро што се није инсистирало на прикривеним и дубљим значењима и порукама. Питање је колико их заиста има? Григоровић се трудио да глумцима, односно глумицама, пружи прилику да покажу колико знају. Колико умеју добро да пласирају текст. Уз помоћ сценографа Зорана Ристића и костимографа Биљане Драговић, обезбедио им сасвим прикладан простор за игру и костим. Што су неке глумице боље, неке мање успешно искористиле понуђено, до њих је и до Пекића. Бранка Зорић, Вука Дунђеровић, Милка Лукић и Соња Јауковић снашле су се врло добро. Момчило Животић је, такође успешно, отхутао 'Валентина'“.

Већ наредне, 1979. године, 6. априла, на Великој сцени Народног позоришта у Београду, први пут је изведена Пекићева драма *Ремек-дело или судбина уметника*, у режији Борислава Григоровића. Треба рећи да је ова премијера била леп успех драмског ансамбла нашег националног театра, који је изводио Пекићева дела увек захваљујући изричитој жељи Велимира Лукића, од 1963. драматурга, потом и директора Дrame и од 1972. управника Народног позоришта.

Јован Христић је хвалоспевом и добродошлицом дочекао извођење ове Пекићеве драме као повратак добром, старом литерарном позоришту. Карактеристичан је почетак његове критике објављене у часопису *Књижевност*. „Никад толико писаца, такорећи пола књижевног Београда, нисам још видео на премијери једног комада. И имали су зашто да дођу. Јер својом драмом *Ремек-дело или судбина уметника* Борислав Пекић је као ударом чаробног штапића васкрсао нешто што је у нашем позоришту већ деценију и по углавном мртво: литерарну драму, драму у којој је реч најубојитије оружје и која није само 'предложак' (да непријатне ли речи!) за спектакл, предложак чије делове, као коцкице, свако може да ређа и распоређује како му је воља. И тако је то априлско вече у Народног позоришту било тријумф литературе којој, уосталом, и треба да буде посвећено једно право национално позориште.“

Пекић у драми *Ремек-дело или судина уметника* приказује ситуацију у којој се наша турска војска када је приликом опсаде Сигета 1566. године умро султан Сулејман Величанствени. Да та изненадна смрт не би унела пометњу у турску оружану силу и угрозила успех саме опсаде, велики везир Мехмед-паша Соколовић наредио је да се леш султанов балсамује и приказује војницима као живи султан.

Пекић у драми излаже како ће због тога султаново лице, не би ли изгледао што убедљивије и деловао као жив човек, нашминкати Симеон Њаго, иначе Цинцарин и мајстор шминке и тако нашминкана султанова мумија биће његово ремек-дело. Читаву акцију по налогу великог везира предузима кир Леонидас Кајсунизаде, султанов лекар, Грк, који је историјска личност, иначе фанариот, што ће рећи пореклом из цариградске четврти Фанара, у којој су боравиле претежно богате грчке пословне породице пошто су се у турској државној служби домогле високих положаја а тако и богатстава. У драми он има тајни план да Цинцарина наговори да султана нашминка тако да војска примети да је он мртав не би ли се турско царство распало а грчко васкрсло на његовим рушевинама. Међутим, Цинцарин о томе неће ни да чује стога што жели искључиво да служи уметности шминкања и да удовољава њеним законитостима, а не захтевима политике. Али када Симеон Њаго поштено заврши своје ремек-дело, њега ће ипак убити, као кир Леонидаса и остале који су знали више него што је потребно!

Јован Христић је повољно оценио редитељски поступак Боре Григоровића: „Ту циничну драму, у којој је свакој личности онајпре стало да се речима изрази, Борислав Григоровић је режирао онако како она и захтева: све је у пред-

стави било подређено тексту... У Григоровићевој представи могли смо да до краја уживамо у тексту који није био рецитован, већ који су говорили људи од крви, меса и мисли, и та осетљива равнотежа између лепо изговореног текста и његове психолошке, па и физичке обојености била је највећа врлина ове представе. Помало старинска врлина која је, заједно са литературом, углавном била напустила наше позориште. А оно што обично називамо 'позориштем' Григоровић је оставио за крај, за ефектну театарску сцену даљења оних који би могли да у невреме проговоре.“

Кад је реч о глумцима, Христић је најповољније оценио Бранислава Јеринића који је наступио као Симеон Њаго. „Дивио сам се глумцима који су говорили Пекићев текст, сав од разуђених и разгранатих реченица што тврдоглаво одбијају да и један уступак начине позоришту, реченица преко којих ништа лакше до саплести се. Као мајстор Симеон Њаго, Бранислав Јеринић имао је највише текста и херојски је изашао на крај са својим дугачким реченицама и још дужим репликама. Истовремено он је био прави, прљави запуштени Цинцарин, хомосексуалац разорен опијумом што се пресамићује кад мора, издире кад може, уцењује кад му се пружи прилика. Са задивљујућом окретношћу и брзином, Јеринић је прелазео из расположења у расположење, из става у став:

час покоран, час осيون, час улагљив, час бахат, а подмукао и лукав све време – и све то у једном комаду људског меса изнутра нагриженог којим све не левантинским пороцима и страстима. Једном речи: Симеона Њага Бранислав Јеринић одиграо је мајсторски, са пуно темперамента, и то је једна од најбољих – ако не и најбоља – улога коју сам ове сезоне видео у београдским позориштима.“

Са великим комплиментима Христић је пропратио и игру Јована Милићевића, који је „као Мехмед Соколовић говорио свој текст у најбољој традицији нашег сценског говора која је са смрћу Раше Плаовића претила да се угаси. Његов Мехмед-паша био је начињен сав од промишљених покрета који сакривају више него што откривају, од двосмислених нагласака у којима смо могли наслућивати психолошке испреплетаности у човеку коју је променио и веру и верности. Андрић је у свом Омер-паши Латасу дао сцену у којој он открива (или глуми да открива) како је још увек хришћанин; за Соколовића не знамо шта је мислио, ни шта је осећао, али смо у улози Јована Милићевића осетили све двосмислености које једну историјску личност могу да учине литерарно и позоришно занимљивом.“

Потпуне документарности ради, додајмо шта је редитељ Бори-

слав Григоровић написао о своме приступу делима Борислава Пекића: „*Кашеџорички захџев* и *Ремек-дело или судбина умејника* Борислава Пекића, фрагмент из *Златног руна* о шминкању султана. Моје бављење Пекићем поникло је из уверења да без добре литературе нема доброг позоришта. *Кашеџорички* је био 'женска' представа, са необично духовитим заплетом. Екипу врских глумица предводила је сјајна Бранка Зорић. А једини мушки лик, без текста био је невероватни Ћира Животић, у улози тајанственог господина Валентина. Много смо гостовали са овом представом. А *Ремек-дело* је представа које се увек радо сећам. Представу су носили Цига Јеринић, Миша Жутић и – Јован Милићевић у лику Мехмед-паше Соколовића. Београдски Хаци-муфтија сагласио се да ангажујем пет аутентичних муџезина, имао сам и два права црнца, уопште, било је то позориште по мом укусу.“

Постмодерно позориште почело је да се одомаћује на нашој сцени управо извођењима текстова Борислава Пекића. Несумњиво да се из овога прегледа првих представа неколиких његових дела приказаних у београдском Народном позоришту и Атељеу 212 може сагледати како је тај почетак био на високом литерарном и театарском нивоу.

Александар Милосављевић

Шта мучи позоришну Европу, а о нама да не говоримо

Пре неколико година у Никозији, главном граду Кипра, је одржана Генерална скупштина Европске театарске конвенције, уз Европску театарску унију једне од најугледнијих и најутицајнијих позоришних асоцијација Старог континента. Конвенција, наиме, окупља више од четрдесет театара из тридесетак држава Европе, а циљ јој је да члановима омогући и олакша међусобну размену представа, драмских текстова, стваралаца, али и најразличитијих форми уметничких, техничких, организационих искустава, као и да подстиче разне форме сарадње – од организовања фестивала (какав је, рецимо, био „Orient Express“, у којем су 2009. године учествовала позоришта из Анкаре, Крајове, Новог Сада, Загреба, Нове Горице и Штутгарта), преко едуковања младих театарских кадрова, па до реализације копродукција.

Осим чланарине, извори финансирања појединих пројеката у којима партиципирају чланови ЕТС-а су и честе субвенције Европске комисије и других европских регионалних институција које с разумевањем и симпатијама гледају на реализацију пројеката који уједињују знања, искуства и погледе на свет и театарску уметност позоришта различитих провенијенција и организационих структура – велике националне театре, регионална, мала градска позоришта и трупе, па и поједине фестивале који осим приказивања гостујућих представа негују и властиту продукцију. До недавно су Србију у овој асоцијацији представљали Југословенско драмско и Српско народно позориште, а онда је ЈДП прешао у елитнију Унију те се, на основу строгих правила ЕТУ, морао одрећи чланства у ЕТС-у*.

* У међувремену, 2016. године, Европској театарској асоцијацији се придружило Народно позориште из Београда.

Смисао скупова попут овод у Никозији, је да се чланови ЕТС-а кроз непосредне сусрете и конструктивни дијалог (организован у различитим радним групама) договоре о новим заједничким пројектима и акцијама, процене донети реализованог, анализирају рад Асоцијације, евентуално одлуче о апликацијама нових кандидата, али и дискутују о темама које се тичу актуелног стања у позоришном животу Европе.

На Скупштини у кипарској престоници, испоставило се, централна тема (коју није наметнула нечија воља него најнепосреднији судар са стварношћу која је, како ће се показати, у већој или мањој мери заједничка судбина свих чланова – било да долазе са севера или југа и без обзира на то да ли у политичком смислу припадају Истоку или Западу) била је везана за све јаче притиске државе, односно оснивача, на театре. Од позоришта се очекује да се навикну на све мање субвенције. Другим речима, пред јавна позоришта (дакле не она приватна) постављен је, више или мање резолутним тоном, императив да се суоче с тржиштем. Тон, уосталом, није био ни важан, но чињеница да је пара на име субвенција све мање.

Отуда је Управни борд ЕТС-а одлучио да Скупштина заједнички формулише писмо и упути га Европском парламенту, баш као и

локалним политичарима (онима, дакле, који доносе одлуке које се тичу културне политике), у којем ће им бити предочене последице препуштања театарских институција чији су примарни циљ и мисија бављење уметношћу, тржишним механизмима. А главни регулатор ових механизма је, зна се, фамозна „невидљива рука тржишта“ која, попут чаробњаковог штапића, аутоматски и мимо непосредне регулативе државе, доводи ствари у ред, те по дарвинистичком моделу из „игре“ избацује оне који нису конкурентни (који не привлаче довољан број гледалаца), док на сцени остају најјачи, најадаптабилнији, најспособнији да преживе.

Преведено на речник театарских релација то се односи на оне који су у стању да праве представе које ће задовољити укус и културне потребе што ширег сегмента друштва претварајући га у „конзумента“ позоришта. На овом плану су, дакако, најугроженије земље у транзицији. Чеси су на путу ка Европи или приватизовали већину својих некоћ славних театара или су их на друге начине, пре свега репертоарски, препустили тржишту, и сада је слика тамошњег позоришта бледа сенка онога што памтимо из прошлих времена, када је Хавел игран тајно и кад је прашким театрима харала плејада смелих и инвентивних редитеља. Пребројимо данас колико је у Ма-

ђарској претекло истински релевантних позоришта која одолевају таласу комерцијализације. Пољска, уз огромне напоре, некако успева да одоли притисцима, премда су турбуленције и тамо све жешће. Али нису овде у питању једино позоришта из бившег социјалистичког лагера. Енглези кукају, Немци се све гласније жале. Французи, међутим, нису одвећ гласни. Навикли су се.

Све је више управника европских театарa, оних са Запада, и то руководиоца позоришта некоћ познатих по амбициозној уметничкој репертоарској политици, који на питања провоцирана проблематичним уметничким нивоом властитог репертоара спремно, као из топа, уместо одговара нуде податке о броју продатих улазница и заради на благајни. Лекције из маркетинга и вештине анимирања нове публике одавно смо могли да научимо и почнемо да примењујемо. Знамо, дакле, шта нам ваља учинити, али је очигледно да, посебно код нас, нису баш сви у стању или у могућности да примене поменута знања. А ту је и баук економске кризе, мексичког грипа, мониторинга Међународног монетарног фонда, грчког сценарија! Транзицију (која код нас, као што знамо, траје од када се Броз разболео) све интензивније препознајемо као процес првобитне акумулације капитала или као орги-

јање ратних профитера након завршетка Првог светског рата. И ту помоћи нема. Ко има паре, тај је газда, а зна се да газда успоставља правила игре. Тако је било и на Дивљем западу пре но што се појавио Вајат Ерп. Но, када ће се неко сличан њему појавити и у овим крајевима? До тада – ко жив, а ко мртав.

Да ли смо баш апсолутно сигурни да ће и оснивачи свих овдашњих театарa, поглавито престоничких, одолети искушењу приватизације, посебно у тренутку када буде потврђен лукративни ефекат комерцијализације репертоара па у позоришта нагрну они с парама спремни да „улажу у културу“? Шта ће бити с многим театрима у унутрашњости када се покаже да новца за одржавање најелементарнијег продукционог нивоа више нема, а да публика жели да гледа гостовања из престонице, разуме се понајпре она естрадног типа, или пак представе у којима наступају глумци познати по улогама у телевизијским серијама?

У позоришном животу Србије запослено је око 3.000 душа, а и тај податак се односи на време пре доношења одлуке о смањењу броја запослених. Имамо ли заиста илузију да ће овај број људи (преведен у проценат бирачког тела) представљати критичну масу неопходну да се избори за промене? На заштиту разних нивоа власти могу

да рачунају само они највећи – национални театри, као и – можда – они који су се током претходних деценија изборили за статус релевантних, утицајних позоришта. Али таквих је, у обе категорије, мало. Шта ће бити с осталима?

Слика театарске Европе се постепено, али све убрзаније, драстично мења. Млади писци све чешће пишу лаке, забавне комаде с малим бројем ликова, или се удубљују у проблематику „преписану“ заправо из квази психолошких „драма“ карактеристичних за телевизијске „сапунице“. Редитељи, шта ће, морају да их у стопу следе, а с њима и глумци. Мањајући оно што је за промену, као што у књижарама наместо Достојевског, Толстоја, Андрића или Киша, не рафовима налазите дела аутора чији наслови се не без разлога публикују искључиво у џепним издањима, тако и Шекспира или Чехова са позоришних дасака све интензивније потискују хит-мејкери чије позоришне инсценације немате потребу да гледате два пута (а често је, паметном гледаоцу, и пауза између чинова спасоносно решење).

Сасвим друго, но нимало наивно, јесте и питање шта се дешава с глумцем, али и писцем или редитељем који се макар само једном нашао у позицији креатора или учесника ове специфичне врсте театра. Колико њих је уистину способно да елементе глумачке креа-

ције, тип драмског заплета, вокабулар или редитељски проседе, примењене у естрадном позоришту, не понове у оном које често, уз наглашену потребу да се оправдамо, одређујемо појмом уметнички театар. Домаћа искуства, баш као и она из других држава из којих су у Никозију допутовали представници чланова ЕТС-а, показују да је таквих – мало.

Неко ће се присетити старе народне мудрости па ће овим поводом лаконски констатовати да паре кваре људе. И то би било сасвим у реду, комотно би могло да функционише као још једно од општих места која се тичу човекове природе и (лабилног) карактера (а на црти ништа мање гласовите максиме „све што је људско није ми страни“), да с овим проблемом нису суочена јавна позоришта од којих се очекује да обаве конкретну друштвену функцију. А једна од најзначајнијих је, између осталог, и да едукују народ, да посетиоце позоришта претварају у театарску публику, уводе децу у свет позоришне уметности, постављају права питања, у складу с властитом епохом, питања на која ће гледаоци сами покушати да дају одговоре. Да на сцену изведу нове списатељске снаге, понајпре домаће...

Од таквог, едукованог (културног) гледаоца, којем су ову врсту питања на уметнички релевантан начин поставили Шекспир, Чехов,

Брехт, Софокле, Молијер, Стерија, Нушић, Олби, Вилијамс, Љубомир Симовић, Душан Ковачевић, Биљана Србљановић, Милена Марковић, Угљеша Шајтинац или Маја Пелевић, баш као и неки у овом часу још увек анонимни млади почетник који ће колико сутра завршити свој први озбиљни драмски комад, или је то већ учинио, може се очекивати да ће једног дана постати цивилизовани грађанин своје државе, али и Европе, Света. Не верујем да тако нешто ико озбиљан очекује од пасионираних конзумената било ког reality showa.

Или је, може бити, обрнуто? Па државе управо од оних који проводе бесане ноћи мотрећи у директном телевизијском преносу како хрче гомила згубидана, наслађују се простаклуцима игнораната који учествују у оваквим програмима симулирајући реални живот, или од несрећника који у име „истине“ одговарају на најневероватнија питања отварајући своју и интиму својих најближих пред милионским аудиторијумом, очекују да сутра постану одговорно бирачко тело које ће умети да препозна и разуме свет и стварност у којем живи?

Да се разумемо: комерцијални театар је једна од легитимних театарских форми и могућих организационих облика позоришта. Булеварски театар и те како треба да постоји, и он има своју позицију у

друштву и културном животу. Ко сме да тврди да у бродвејски мјузикл није уложено врхунско сценско и театарско умеће, огромно знање и таленат, или да у вестендовским комадима безразложно играју врхунски британски глумци? Но, та врста позоришта сама себе издржава понајпре нудећи забаву, разоноду, опуштање. А и цене улазница се драстично разликују од овдашњих. Цена, наиме, у оба случаја – и тамо и овде – одређује социјални статус гледалаца.

Од другачијег типа позоришта, какво између осталог репрезентују и чланови Европске театарске конвенције или Европске театарске уније, очекује се, међутим, нешто друго. Питање је само да ли ће европски парламентарци и други политичари то разумети, или ће европски уметнички театар преживети – а свакако хоће – благодарећи ентузијазму и енергији групе герилаца, вршњака оног већ поменутог анонимног списатеља који управо приводи крају писање свог првог комада, драме коју ће у неком подруму, напуштеном хангару или полусрушеној касарни на градској периферији (зачудо измаклој свеопштој распродаји грађевинског земљишта), режирати данас исто тако анонимни почетник, испуњен праведним гневом који га тера да се бескомпромисно упусти у рескир сваке врсте.

А где смо ми у овој причи? Тамо где смо, наиме, (за)стали пре мно-

го деценија. Дакле, ономад када смо заборавили у транзицију и нашли се незаштићени на ветрометини на којој не постоји озбиљна, системска, дугорочна брига Државе за комплетну сферу савременог стваралаштва, па и оног театарског. Од једне до друге промене власти настављају се приче које се само за наивне међусобно разликују. Ми, наиме, хоћемо да стигнемо негде (на исток, на запад, да се позиционирамо између Истока и Запада...). Суштина, међутим, чини да се ове приче између себе заправо не разликују, јер у свим наведеним (но и осталом) случајевима не постоји шанса да стигнемо било где неокрњени. Неокрњени за шта? Па за суштину коју је једино могуће дефинисати оним што јесмо, а што понајпре (ако не и суштаствено) одређује наша култура, јер управо се по њој разликујемо од остатка света.

Питање је да ли смо уистину свету (ма како га одредили) уистину потребни без те диференције

специфике, те мале одреднице уграђена у нашу културну баштину, али и савремено стваралаштво које би већ сутра могло постати део те баштине. Глобализација, како је овде најчешће тумаче, подразумева да сви једемо хамбургере. Отуда се и све приче о овдашњој култури по правилу свде на питање пара, тачније на беспарицу. Као да не постоји сијасет других начина (осим одрешене кесе) да Држава помогне сегменту властитог културног живота који припада савременом стваралаштву, па и оном позоришном. Као да никоме не пада на памет да мантра „тржишни принципи пословања“, можда примењива на привреду, не сме да се односи на све аспекте уметничке продукције, барем не на оне од којих и Немци, и Французи, и Енглези и остали озбиљни народи ни пошто не одустају јер се тичу најелементарнијих интереса самих тих држава. Наравно, под условом да Држава заиста мисли на сопствену будућност а не резонује попут Луја XV.

Павле Јозић

Ушницаји

Ушницаји једне расцукле водоводне цеви, једне љубазне службенице, два лоше обележена пешачка прелаза, и активизираној аларма у позоришној згради, на развој позоришног амањеризма, у некој њаланци, у унутрашњости Србије.

Да бисмо реално сагледали проблематику развоја и опстанка ма чега, увек се можемо држати строгих и јасно дефинисаних оквира научног истраживања. Истраживање подразумева објективност, истинитост теме, која је предмет истраживања.

Ако је предмет, рецимо, позориште, и то баш аматерско, и то баш, рецимо, у унутрашњости Србије, осим анализе друштвених и политичких прилика у којима је оно (позориште) претрајавало деценијама, нужно је располагати тачним, недвосмисленим информацијама о репертоарским потезима долазећих и одлазећих управа позоришне куће, финансијским конструкцијама, успесима колектива и појединаца; требало би, или, ис-

правније је инсистирати: мора се савладати материја о вишедеценијском прожимању у раду, узимању и давању, безрезервном дељењу, несебичној сарадњи између глумца, редитеља, декоратера, власуљара, костимографа, сценографа – аматера, и оних, који су се тим занатима и пословима бавили професионално.

Држећи се таквих, строго и јасно дефинисаних оквира приликом научног истраживања и бављења одређеном темом, макар то било и позориште, рецимо: аматерско, и то, баш, у унутрашњости Србије – дошли бисмо до закључка да постоји једна матрица, једно-једино правило: сва срећна позоришта, лице једно на друго; свако несре-

ћно позориште, несрећно је на свој начин.

Такав, романиран однос према позоришту, без обзира на приступ, ипак је далеко од научног објашњења о томе да ли је оно било срећно или не, а нарочито не може пружити одговор на питање: да ли је и зашто је посматрано позориште несрећно у овом тренутку(?).

Данас, ако је срећно, аматерско или професионално позориште ужива благодети успеха ансамбала приликом наступа на фестивалима; такође, успешно је, ако рачун сопствених средстава свакодневно бележи прилив од наплате продајних улазница; неретко, ансамбли наступају на позоришним сценама ван земље, у реномираним позоришним кућама европских земаља, или даље. Данас, међутим, ако је несрећно – разлога за то има много више. Побројмо само неке од њих: мало издвајање средстава за културу у буџетима градова или јединица локалних самоуправа, лоше кадровисање и нестручност запослених (разноразни геодети и машинбравари на позицијама руковођилаца, рецимо, дечијих ансамбала или организатора програма), дотрајалост или недостатак сценско-техничких помагала и алата, неопходних за позоришну продукцију, незаинтересованост публике за културна дешавања, итд...

У мору разлога за несрећу, потонули, без даха, непокретно тру-

ну жртве сујете из битака за боље позориште; по површини плутају присећања на традицију, на давне победе, дипломе и признања, а изнад воде, као да лебди, не баш сасвим јасне слике и прилике, назире се прича од пре два-три дана, о тон-мајстору, извесном Владици, запосленом у једном аматерском позоришту, у некој паланци, негде, у унутрашњости Србије.

Исповест, коју је Владика уз смешак и уз сажвакавање свеже баварске кифле, поделио са радницом у пекари близу позоришта, забележио је случајни муштерија исте пекаре, човек којег зову Небитни Манојло, жбир и битанга, а онда ју је, поподнева истог дана, у „МРЗ“ формату, мени уручио као да ради нешто врло важно, врло велико, чак – драгоцено. Небитни Манојло, вероватно, и није свестан колико је, заправо, снимљена исповест драгоцена, тј. није могао да претпостави до колико се драгоценог закључка може доћи приликом преслушавања Владичине исповести, коју је овај, сажвакавајући свежу баварску кифлу, поделио са крајње незаинтересованом радницом у пекари, у близини позоришта.

Владика је тог јутра, пре два-три дана, дакле, мимо уобичајених послова прописаних систематизацијом радних места, имао задужење да први дође у позориште, укључи котао система за грејање, из-

врши техничке припреме за обележавање свечаности једне основне школе на сцени позоришта, да сачека чистачицу и друге запослене, да би у једанаест сати све било спремно, сала загрејана, а наставно особље испоштовано, приликом обележавања поменуте свечаности школе, чија је директорка, поменућу узгред, љубавница првог човека паланке. Владица је, према плану за тај дан, требало да узме паузу после завршене свечаности, да се врати кући, и да предвече опет дође у позориште, где теку вечерње пробе за нову позоришну представу.

До радног места, Владици је предстојао ход у трајању од четрнаест минута – срећна околност свакодневице. Околност која није срећна, јесу два лоше обележена пешачка прелаза. Истини за вољу, према аудио-запису, пешачки прелази нису били лоше обележени, већ су последњи пут обележавани уочи мајских поплава две хиљаде четрнаесте, или, како је Владица навео, последњи пут су обележавани тачно сто један дан пре потписивања Споразума о стабилизацији и придруживању између Републике Србије, са једне стране и Европских заједница и њихових држава чланица, са друге стране, којим се узима у обзир приступање Републике Хрватске Европској унији, потписан 25. јуна 2014. године, у Бриселу.

Да је Владица човек који барата подацима – то је тачно. Проверено. Да је могао да претпостави да ће пут до радног места, тог јутра, трајати дуже од четрнаест минута – то није тачно. Није могао да претпостави, јер је сваког претходног јутра, с нарочитом пажњом, прелазео преко проблематичних пешачких прелаза. Тог јутра, концентришући се да не разочара директорку основне школе, можда први пут за петнаест година рада у позоришту, непромишљено је и необазривши се пре преласка улице, куком поломио ретровизор аутомобила. Један шок и осећај кривице, уз свеприсутну концентрацију да не разочара помињану директорку, полусвесног су га водили до другог пешачког прелаза. Према детаљном опису из аудио снимка, освестио га је звук аутомобилске сирене. Испред себе је видео хаубу нагло заустављеног ципа, а иза хаубе – лице супруга директорке школе.

Детаљ, којим је Владица описао новонасталу емоцију, прећутаћу само зато да се дотични супруг, можда прочитавши овај текст, не би препознао. Владица је закаснио у позориште читава два минута.

Наравно, ангажманом и професионалношћу у обављању задатака у тим, преподневним сатима, Владица је заблистао и пред директорком, и пред наставним особљем школе. Оно што је, после два шока

на пешачким прелазима, могло да буде фатално по Владицу, и да доведе до тога да пропусти прилику да посао уопште обави, било је ненамерно активирање врло бучног аларма у згради позоришта. Наиме, сигурности ради, а после неколико разбојништава која су се догодила у позоришту (приликом којих су крадени рефлектори, активне звучне кутије, светлосна и звучна миксета, али и рачунар, који се налазио у канцеларији позоришног рачуноводства), управа позоришта је уградила аларм, који се активира и деактивира притиском тастера на тзв. „биперу“. Ту справицу имала је само чистачица Душица, а Душица је, као што се да претпоставити, стигла на посао тек један сат и седамнаест минута после активирања аларма. Ни њој, ни Владици, дан раније није на памет пало да је погрешно раздвајати тројство привеска за кључеве у облику позоришних маски, од „бипера“, и од кључа којим се откључавају врата техничког улаза у позориште. Већ у подне, али овог пута таксијем, Владика се вратио кући.

Тетка с којом Владика, иначе, дели кућу, није га дочекала код дворишне капије, како то свакодневно чини. Тог поднева, као и свака добра тетка, била је на славском ручку, у гостима код Владичине бивше супруге. Уместо тетке, у дворишту га је дочекала поплава,

врло слична према мирису, али далеко мањег обима од оне из две хиљаде четрнаесте године. Цев у плиткој шахти, одмах иза водомера, пукла је за тих пет сати његовог одсуствовања, вода је поплавила двориште, а то је био јасан знак да је тетка на славски ручак код бивше снаје отишла у раним јутарњим сатима.

Газивши воду до чукљева, Владика је лоцирао проблем. Упутио се, потом, према кући, у намери да позове дежурну службу локалног водовода, да пријави проблем, и сачека разрешење проблема.

Телефон је звонио упорно, дуго. Владика се све мање надао да ће се неко у локалном водоводу јавити на телефон. После сат времена и двадесет четири минута, груби мушки глас је изговорио нешто што је личило на:

– ’Ало? Водовод. Шта треба?

– Добар дан!

– Јесте. Шта треба?

– Желим да пријавим хаварију, пукла је цев иза водомера, вода је по читавом дворишту...

– Чекај, бре! Ја сам „наплата“. Са’ ћу те пребацам на дежурну. Сачекај. Шта је, бре, ово? Само зову да кукају...

Ако сте некада играли игрице на „Тетрис“-конзоли, сигурно знате колико су биле иритантне њене мелодије. Е, а мелодија за „чекање“ на пребацивање везе у локалном водоводу, била је нешто нај-

сличније тим мелодијама. Љубазан, и нимало узнемирен глас службенице у дежурној смени, прекинуо је иритантну музику:

– Добар дан! Дежурна. Изволите?

– Желим да пријавим хаварију, пукла је цев иза водомера, вода је по читавом дворишту...

– Полако, господине... Само да узмем оловку... Аха, ево, пишем... Шта вам је пукло?

– Цев. Цев је пукла.

– Аха... А, каква цев, господине?

– За воду. Цев у шахти. Одмах иза водомера. Распукла се.

– Мхм... Пишем, пишем...

– И сад имам поплаву у дворишту, а водомер само окреће бројило!

– Да... А, у којој улици живите?

– Паланачке чете, број 13.

– Добро, господине. Записала сам.

– У реду, хвала вам. И, кад могу да очекујем да ће доћи неко да санира проблем?

– Па, пазите овако: данас је слава, многи славе, многи иду на славу, још је и петак... Не знам шта да вам кажем... Можда понедељак, можда уторак...

– Понедељак?

– Кажем: можда понедељак, можда уторак, видећемо...Имам само два радника на располагању, данас

је слава, многи славе многи иду на славе, још је и петак...

– Госпођо, мени је двориште поплављено, за два сата ће вода ући у кућу...

– Знам, знам, верујем. Па, пазите овако: ја сам записала цев, водомер, двориште, Паланачке чете 13, све је записано, верујте ми. Ево, можда понељак, можда уторак, јер имам само два човека. Још је и петак, па слава... Али, све је записано...

А Владица је предвече требало да се врати у позориште, да би водио тон преко нове звучне миксете, на проби нове позоришне представе. Све је то испричао незаинтересованој радници у пекари, уз смешак и уз сажвакавање свеже баварске кифле, изостављајући да помене како у дворишном језеру разлога за несрећу, потонули, без даха, непокретно труну жртве сујете из батака за бољитак, да по површини плутају присећања на традицију, на давне победе, дипломе и признања, да се изнад воде, као да лебди, не баш сасвим јасне слике и прилике, назире прича од пре два-три дана, о тон-мајстору, извесном Владици, запосленом у једном аматерском позоришту, у некој паланци, негде, у унутрашњости Србије. Ако то и није изоставио да каже (а целу истину знамо само Небитни Манојло, и ја), онда је сигурно прећутао: „какав ти је локални водовод, такво ти је аматерско позориште.

Сара Арва

Краљевство за коња: двоструки њораз Ричарда Трећег

Народно позориште у Београду је током ове године донело смелу одлуку да на репертоар изнова постави једног од најпознатијих књижевних негативаца – Ричарда Трећег, из истоимене Шекспирове драме. Како би се критички сагледао овај позоришни подвиг, неопходно је поставити питање – да ли сценски уметници морају уједно бити и тумачи књижевног дела? Драма је сте намењена извођењу, али спада у корпус књижевне уметности. Глумци су медијум преко којих шекспировска реч може постати стварна и пренета у свет. Ипак, редитељева или глумчева слобода интерпретације може да угрози суштину књижевног јунака, те да публици пренесе само избледели, фарсични карактер. Успешно извођење омогућено је једино успешним тумачењем. Уколико се одступи од значења књижевног дела, било да је постављено у традиционалном или пак модернистичком

кључу, представа доживљава пораз.

Проблематика овог извођења огледа се управо у несагласности између онога што је у бити Ричарда Трећег као књижевног негативца, и онога како је на сцени приказан. Наиме, прва Ричардова појава, посредована глумом Игора Ђорђевића, испољава неумерени патос. Долазак главног јунака је на сцени уобличен аудитивним ефектима, а трубачи, попут гласника, на тај начин истичу вредност његове појаве. Костим је у складу са драмским описом – црнина, штап као помагало и импровизоване физичке аномалије. Међутим, уместо у огорченом тону, прве реплике су изговорене готово плачљиво и нестабилно. Уколико сагледамо текст драме, сугерисан је стилски прелаз – са плана историјских прилика о којима се сведочи кроз презир, креће се ка персонализованој ди-

мензији. Јунак се, почев од спољашњих околности и минулог рата, усмерава на самог себе: „Ал’ ја, што нисам за шаљакање / И до-скочице скројен, нити саздан / Да успаљеном огледалцету / Улагујем се неком; ја, што склепан / Из ковнице сам испао, па немам / Љубавне достојанствености [...] Пре рока, недонесен, наказан, / Дограђен једва упола, и то / Сакато тако, тако неприкладно [...] Решен сам да завредим као хуља, / А да замрзим ташта задовољства / Садашњих дана.“ Сценографски аспекти су успели да оснаже монолог. У замраченој атмосфери, глумац говори пред огледалом (а оно путем пројектора приказује много већи одраз глумчевог лица), што је изузетно решење у режији Снежане Тришић – остварена је (ауто)рефлексија главног лика. Он је у процесу самопосматрања, а посредством реквизита се приближава публици. Инсистира се на интимном моменту, гледаоци постају сведоци и испољавају емпатију. Тек кроз овај део монолога је глумац у обавези да сугерише патос и унутарњу амбиваленцију. Будући да је његова појава на сцени од самог почетка монолитна и једнострана, не постоји прелазни интервал, не постоји динамичност у конституисању јунака. Наведена сцена и дешавања након крунисања су једини моменти Ричардове слабости и декаденције. У сваком другом чину,

он је довитљив, смиран и одлучан при остварењу деструктивних намера. Услед неадекватног (било то случајно или намерно) тумачења лика, глумац је на сцену изнео једну сасвим ослабљену верзију Ричарда Трећег. Позоришна уметност би требало да појача ефекат драмског дела, а не да поступи супротно. Негативни јунак у књижевним студијама заузима значајно место управо због динамике карактера и такозване „парадоксалне привлачности“ која је оваквим глумачким поступцима нарушена. Иако је хуманизација зликовца успешно изведена кроз првобитну патњу, те он приказан као „сакато саздани“ који се „одлучује“ на преступ; хумористички елементи, довитљивост и интелигенција нису довољно наглашени. Они јесу присутни у сценском извођењу, али недвољно ефектно – изговорени су растрзано, а не одсечно или одлучно. Иста проблематика је испољена и у једној од канонских сцена књижевности – леди Ана, покрај ковчега свог мртвог свекра, бива испрошена. Ова сцена, иако је наизглед морбидна, представља врхунац Ричардове елоквенције и манипулације – како актерима, тако и токовима радње. Њено извођење је поспешено симболичним елементима сценографије. Они су сасвим минималистички – нема раскошне палате, већ само високих, бледих стубова, који

су у контрасту са бојама одора и простора. Они се прилагођавају радњи, што је у оквиру ове сцене сасвим промишљено. Стубови који су испрва поређани целом дужином, сужавају се при сусрету Ане и Ричарда и долази до просторног умањења. Такво сценско решење доприноси интимности тренутка. Леди Ана и Ричард Трећи стоје присно једно крај другог, ограничени са два стуба, готово као у безизлазној ситуацији. Проблематика која је већ наговештена не изостаје ни у овом тренутку – глумац који тумачи Ричарда, уместо да заузме став кокетног и одлучног јунака који беозбзирно проси госпу, мада зна да је крив за убиство њеног мужа, доследно спроводи почетни патос. Реплике нису изговорене са довољно самопоуздања које је уткано у драмски текст. Иако глумац помно прати реплике, одсутна је дрскост којом Ричард одговара Ани да припада њеној спаваоници, како би потом прешао на ласкање. У драми је сцена веома динамична, реплике су кратке и смењују се брзо, а у позоришном извођењу то има један монолитан, лаган тон који ни на који начин не одговара шекспировској идеји. Ричард Трећи је средишњи лик драме, он повезује све нити, његовим говором драма почиње, његовим падом се она завршава. Уколико се главни јунак не представи адекватно, извођење губи свој квалитет. Сцена

са леди Аном би требало да укаже на ласкавост, дрчну заводљивост и чињеницу да Ричард не преза од својих замисли. Његова смелост се очитује у репликама у којим за злодело окривљује Анину лепоту: „Последице је ове узрок била / Ваша лепота, та лепота Ваша / Што ме за сна прогонила да цели / Побием свет, да часак један само / На вашим слатким грудима проживим.“ Међутим, у извођењу, литеарни сегменти који имају сврху дубинске карактеризације и интриге, претварају се у недостатак афектираности, а вулгарност која је убачена зарад удољовања медиокритетској публици износи сцену и тиме спутава њен уметнички тријумф.

Аспект извођења који је такође проблематичан јесте недоследност модернизације. Елементи савременог оличени су у формалној одећи – мушкарци су обучени у сакое, а жене у дугачке хаљине и мантиле, у високим потпетицама. Сви су у црнини, лица су им избељена, што евоцира симболичну аналогију са утварама – велики број актера умире, а црно-бели контраст може послужити и као антиципација смрти. Међутим, употребљени реквизити често одступају од промишљеног амбијента, а повремено могу бити и сасвим опречни. Нпр. у сцени убиства војводе од Кларенса, плаћени уморитељи користе се мачевима како би извршили „по-

сао“; док је у једном од каснијих чинова лорд Хастингс усмрћен пиштољем. Слично је и у сцени када се први пут појављује Маргарета која, након аутентично изговорених клетви и уношења немира, открива свој мантил и прикривени „динамит“. Маргарета је лик огорчене удовице, мајке која је доживела убиство сопственог детета. Иако бесна и повређена, она не би смела бити постављена у овако банализованом кључу: као камиказа који упада на сцену и прети да разнесе остале ликове. Овакво сценско решење деградира књижевни лик, његову озбиљност, и доприноси хумористичкој ноти која није присутна у драму, а која не може бити присутна ни на позорници уколико представа настоји да прикаже суштину лика. Слично је и при појави краља Едварда који за собом вуче „сталак за инфузију“. Оно што би требало да је једна од најпотреснијих сцена драме – када краљица Елизабета, Маргарета и војвоткиња од Јорка евоцирају сопствену судбину, породично проклетство и губитак најближих – тривијализовано је тиме што се уместо драматичности публици приказује лежерни разговор који глумице воде на рубу позорнице, док пале цигарете. Оваква решења режије нарушавају смисао драмских чинова. Од узвишене трагичности драмских сцена долази се

до приземне и банализоване комике извођења.

Када је у питању адаптација драмског текста, делује да је он доследно испраћен. Највећи број сцена је обухваћен, што је допринело амбивалентном учинку. С једне стране, представа мора да уврсти све важне аспекте драме и изнесе их на позорницу. Ипак, одређена селекција је неопходна како би се умањио утисак монотоније и дуготрајности. Овај позоришни наступ премашује три сата трајања, што видно утиче на пажњу публике. Уколико би сваки део наступа био довољно динамичан да одржи неизвесност, дужина трајања не би била мана извођења. Међутим, иако је обухваћен низ догађаја, кратка деоница са писаром није пронашла своје место у представи. Писар је епизодична личност, њему је обезбеђена само једна појава у драми, али она је резонерска – објашњава политичка збивања. Обичан човек из народа проговара о друштвеним приликама и демистификује их. У питању је унапред промишљено политичко уморство – запис о смрти сачињен је док је осуђеник још био у животу. Писар о томе и сведочи: „Једанаест је сати требало / Да напишем је, јер је мени њу / Послао Кејтсби јуче увече, / А трајао је још толико ваљда / Њен први састав; Хастингс је, међутим, / Још пре пет сати био у животу, / Без мрље, неиспитан, на

слободи / Дивног ли света! Ко је тако тупав / Да ову очигледну смицалицу / Видео не би? Али ко, пак, има / Храбрости рећи како види њу?“ Једнократни монолог указује на свевремени моменат манипулације друштвеног врха, он га открива и износи пред публику. Мада није грешка уколико се поједини делови драме изоставе како би се неки други истакли, важно је приказати и овакве сегменте. Суштина Шекспировог стваралаштва се управо огледа у таквим детаљима – они су свевремени, применљиви у сваком друштву, у свако доба. Они приказују функционисање политичког система и немоћ обичног човека да му се супротстави. Уметност тако задобија субверзивно дејство – било на тексту, било у извођењу. Овај аспект Шекспирове драматургије огледа се и у једној од наредних сцена – ступање на престо. Успех извођења овог дела драме утемељен је у решењу режије – публика више није неми посматрач, она постаје актер. Јавно мњење се такође демистификује. Док се на позорници налазе Бакингам, Ричард и председник који треба да наведе грађане на избор новог краља Енглеске, у међусобним разговорима сазнаје се начин управљања масом људи. Бакингам тако истиче: „Са дна дворане неки моји људи / Хитнуше капе увис, и у то се / Којих десетак проломи гласова: / „Бог нека штити краља Ри-

чарда!“ / Те ја улучих згоду да извучем / Корист од ове шачице, и рекох: / „Хвала вам, племенити грађани / И пријатељи. Ово клицање / И ово опште одобравање/ Доказ су ваше мудрости и ове ваше / Љубави према Ричарду“. Сцена приказује како глас неколицине људи постаје опште мишљење и пристајање. У позоришном амбијенту овај део је динамичан и садржи све елементе Ричардовог лика: промишљено ступање на престо са иронијском скромношћу, одбијањем круне, духовном скрушеношћу и крајњем пристајању на краљевску позицију из разлога што је то свеопшта жеља. Публика која је укључена кроз лик народа представља масу која заговара „опште мишљење“ – глумци јој се обраћају, то је рефлексивна поновљивост ситуације и демонстрација политичке моћи и манипулације. Сцена свакако наводи на преиспитивање и дотиче се свакодневнице, те гледаоце не оставља равнодушним.

Театарска решења за велике сцене које приказују битке, падање краљевстава и њихових краљева, а потом и уздизање нових, веома је захтевно остварити. Уколико би се бој приказао доследно, захтевао би велики број глумаца који превазилази позоришни капацитет. Супротно томе, укључивање малог броја људи у приказу рата јесте неверљиво. Ипак, у случају извођења у Народној позоришту, битка

је једна од науспелијих делова представе. Режија и сценографија су допринеле проналажењу симболичног и идејног решења које не обухвата велики број глумаца, већ само два репрезента битке и сукобљена јунака – Ричмонда и Ричарда. Наиме, сама битка је постављена у други план позорнице, док глумци, Иван Ђорђевић као Ричард и Александар Срећковић као Ричмонд, стоје пред публиком на две различите стране, осветљени рефлекторима и пред микрофонима. Битка је вербализована – снажна и брза смена реплика указује на динамику боја, а он је успешен и дешавањима при дну подијума. У замраченом простору иза њих налази се неколицина заставица – испрва су све у црној боји, док је само једна – Ричмондова – црвена. Ипак, кроз ток битке заставице мењају своју боју и репрезентују промену стране бораца. Ричард постепено губи своје саборце, они прелазе на Ричмондову страну и то је предметљено променом боје. Овакво позоришно решење је веома практично, али и изузетно

значајно јер је на симболичком плану приказана декаденција Ричардове владавине.

Док је битка и глумачки и сценски успешно изведена, проблематика главног глумца свој врхунац доживљава у неуспелом транспоновану Ричардовог пада на сцену. Најпознатија реплика из драме је слабашно и готово нечујно изговорена: „Коња! О, коња! Краљевство за коња!“. То је реченица која сумира трагику главног јунака, која обесмишљава његов успон и драматизује његов пад. Међутим, у тренутку када је изговорена, она губи свој значај. Ричард Трећи доживљава пораз у драми, изазива емпатију и сажаљење, постаје трагични јунак. Међутим, већи пораз задобило је само извођење услед немогућности да достојно прикаже узвишеност и трагичност негативног књижевног јунака. Ова злослутна критика настојала је да укаже како на добре одлике представе, тако и на закључну мисао о изневереном хоризнту очекивања и двоструком поразу Ричарда Трећег на београдској позорници.

Проза

Љиљана Браловић

Крайке ѝриче

СТРАХ

Да ми је неко причао не бих му веровала! У Србији страх? Ма хајде богати! Па ми смо храбар, отресит народ, крешемо у брк па нека кошта колко кошта! Све ја тако мислила до недавно...

Разбијање моје илузије кренуло је пред последње изборе.

Чујем ја једна моја другарица, иначе изузетно способна и радна жена изузетних квалитета, скупља бабе по селу и води на митинге као подршку владајућој партији. Запитам се ја и у себи и наглас, што треба такој особи толико понижење?

Кажу бољи познаваоци прилика у Србији – страх!

Ту се ја зачудим – разумем што се оне неспособне гњиде прилепљене за државно корито боје! Али зашто се боје они који су кадри и стици и утећи?

Непрође дуго, одем на јдну сеоску манифестацију, позвали ме да говорим поезију. Ту упознах другу димензију страха. Организатор манифестације јавна установа а њени представници који су ме и позвали, у грчу да не ланем како знам, моле да им за сваки случај прочитам оно што ћу да говорим пре него ли изађем на бину. Такође и двојица мојих колега прођоше цензуру. Би ми жао несрећних чиновника и одлучих да не лајем, њима за љубав.

Трећи случај ме је докрајчио!

На молбу уредника једног часописа да напишем прилог о пожару који је плануо у суседном селу одем у ватрогасну службу да се мало распитам. Када сам нашла са начелником службе, иначе мојим старим пријатељом и када сам му рекла зашто сам дошла – само је побледео.

– Немој молим те мене да помињеш! Ја не смем никакво саоп-

штење да дам о било каквом пожару! То само ови из министарства. Немој љуби те брат ако нећеш да ме оставиш без посла! Питај сељаке, они једини смеју понешто да кажу, ми државни чиновници уста не отварамо! Све информације из министарства.

Чашу је ипак прелио случај са владином саветодавном службом за подршку селу!

Одлучим ја да са Друштвом српских домаћина организујем скуп на коме ће саветодавци учинити оно за шта су плаћени – дати нам савет како да дођемо до средстава којима нам медији даноноћно испирају уши. Када су нас бомбардовали цифрама које је влада наменила селу, слушали смо отворених уста. Додуше, када смо се пресабравали и срачунали да рецимо, повраћај за тракторе може добити само 150 сељака а у Србији има 4.500 села и да је већа вероватноћа да ће нас погодити гром него да ћемо добити повраћај од државе!

Али проблем није настао око тога већ када су саветодавци видели да све ово што причају снимамо да бисмо поставили на сајт ДСД.

Прекинули су презентацију на пола да би нас молили да ништа не објављујемо јер они не смеју ништа да дају у јавност без одобрења свог министарства!

– Људи, ако не лажете, чега се ви плашите?

Онда се сетим и претходних случајева па одем кући и загрлим краву, и пољубим земљу и кажем, хвала ти Боже, када си ме већ спустио у Србију, нека сам макар своја на свом. Да не морам да се срамотим, суздржавам и лажем. Жао ми је ових несрећника о којима вам пишем па им за то и чувам идентитет.

А ја се зovem Љиљана Д. Браловић, сељанка подигнуте главе, која лаје и не престаје!

ГРОБАР

Када је Доброслав, после три дана порођајних мука, угледао апокалиптички намрачено небо, упро је поглед у водњикаве очи баба Таисије, надри-бабице, која је помагала напаћеној Доброслављевој мајци да се растави са љигавим жгепчетом од непуних два килограма.

– Је ли мртво? – запита несрећна породиља, не чувши плач свог у крви и муци рођеног првенчета.

– Живо је, живо, боље да није! Види – рече приносећи јој помодрелог слинавца – очи му на вр' главе! Овакви су Христа разапели. Пусти га нека цркне. На те речи Доброслав се продера из петних жила и упиша бабу Таисију ко неко маторо чељаде. Седам дана је плакао без престанка и млатио

мајчину упаљену дојку као да је глава душманинова.

– Баци то жено – говорио је Доброслављев отац! – Направићу ти другог! Не морам да идем у Немачку за материјал!

– Ово ће бити мој председник – тепала је мајка смежураном замотуљку узалуд покушавајући да му сису угура у уста. Када га је једном приволела да повуче млеко, до дванаесте године више сису није испуштао! Када је поодрастао и проходао носио је столицу да мајка седне да га подоји. Нежна мајка, очарана својим наследником никада није одустајала од помисли да ће њен син бити председник или у најмању руку народни посланик, иако ништа није указивало на то да би Доброслав могао бити барем добар чобанин. Нужду је вршио у гаће до поласка у школу. Рукави су му вазда били као поштиркани јер је њима брисао увек слинав нос. Са децом се није дружио јер су му се ругали пошто је дуго тепао и није изговарао слова *p* и *l*.

Доброслављева мајка после првог тешког порођаја никада више није занела па се цела породица трудила да од њега направи човека. Расправљало се надугачко и нашироко којим занимањем би требало да се бави њихов наследник.

Деда је био упоран да му унук буде официр: школовање бесплат-

но, а посао лак. Не да деда да његов унук буде сељак!

Баба је била у вечитом страху од рата и тврдила је да дете није никако за у војску: нема чврстину да командује. И када на кокошку викне „шиш“, она само презриво одмахне главом и настави да чепрка земљу по дворишту. Он би, може бити, био добар послушник. У политици му је место. Ионако само клима главом, било да га вређаш или да га хвалиш! Да се ошкољује па полако, прво од председника месне заједнице па докле догура. А сви они који климају главом далеко су догuralи!

Али школа Доброславу никако није ишла. Сваки дан донесе бар по два кеца и путачу преко сваке исписане стране. То је оца навело да би најбоље било да учи за трговца. Давао му је за пример комшију Бола, који је пензију стекао у трговини. Боле се лепо скућио. Мало крадуцкао на ваги, мало на оловку, кусур није ни помињао а камо ли враћао. Све то на ситно, али мало по мало, мало по мало и обогати се човек. Мајка, која се још потајно надала да ће њен јединац постати барем члан савета месне заједнице предложи да га дају на шнајдерски курс. Око њега ће се мотати лепе жене, можда неку неређницу и превари да се уда за њега. Отац, као глава куће удари руком о астал: трговац.

Таман почеше да га саветују како ће да крадуцка када крене са том трговином када на врата бану кум Војо. Кум је људина од преко два метра и познат је по неутољивом апетиту. Пошто за ручак глат поједе повећу ћурку, није баш био радо виђен гост у Доброслављевој кући, али кум је кум. Кум је долазио у госте кошчат и погрбљен а како би се прихватио виљушке и ножа он би се стао исправљати и из кумовске куће би нахрањен и напојен како доликује, одлазио прав као стрела.

Када се том приликом, кум заложио пршутом и двома-трима кришкама сира, половином хлеба и овећом главицом киселог купуса, чекајући да се хладне чорба, подригну два-три пута и упита како кумић у школа.

Мајка брже-боље исприча све што су планирали. Кум, срчући чорбу, погледа преко кашике увек слинавог Доброслава и сумњичаво одмахну главом:

– Богами куме, тешко... Пробај у милицију да га даш, тамо примају свакака говна... Тамо не мора ништа да мисли, ништа да зна. Ако га даш у трговину, на робији ће ти занат завршити.

Да видиш, допаде се предлог свима али Доброслава не примише у милицију! Јој срамоте! Они причали по селу да је први на списку,

да ће добити чин пре него што почне да ради.

Нису смели кући да га врате него га отац одведе код неког столара да шегртује. Доброслав други дан из игре укључи абректер и умал' газди не исече руке. Брже боље побегне да га овај не убије, и оде на своју руку да учи вулканизерски занат. Ту човеку пређува нову гуму те она експлодира...

Покушао је и као зидар, али и отуда једва живу главу извуче када је зид, који је тек озидео, пао и домаћину убио вепра од триста кила!

Потуцао се од мајстора до мајстора, радио којекакве физичке радове не би ли који динар зарадио. Да се врати кући, отац није дао! И даље је причао како му је син успешан грађанин и да се снашао у вароши не питај!

Викендом, када би долазио у село, Доброслав је облачио парно одело што му је дала једна удовица којој је угонио угаљ за зиму. Седао би у кафану, ставио чачкалицу у зубе и наручио шприцер да мештани мисле да је ручао. А црева му завијају као ратне сирене. Једва се довуче до куће и пребрише са стола све што мајка на њега изнесе.

Почео и он да шири причу по селу да је он милицију прерастао али да је почео велики бизнис у вароши. Али Бог има план за свакога па и за Доброслава! Умре му

некако на пречац деда! Нико у селу неће да копа раку, кажу нека доведе Доброслав, бизнисмен, погребнике из вароши.

– Ја ћу – рече Доброслав – да ископам свом деди последњу кућу!

И ту му се роди идеја: гробар, то је моје занимање! Једва дочека да деду затрпа па пожури да да оглас на радију: Све лепо баци на папир: Самоукопно предузеће СУП „Црни дани“ за не дај боже! У сопственом аранжману вршимо погребне услуге! „Све је наше само меит ваш!“ Лепо се објасни са водитељком: реклама па ред музике, реклама па музика. А песме... Ма свака у срце погађа! Кад чује човек, дође му да убије оца само да га Доброслав сахрани!

Чим чује да је нека баба у селу болесна, Доброслав наручи да уз рекламу пусте песму „Кад нестане мајке све је изгубљено“, кад мушко заковрне „Овим путем више проћи нећу.“ Када поболи неки гастарбајтер он тражи „Проклета је Америка.“

Ма имао је варијанте за све прилике. И кренуло га! Кренуло не питај! Мајка поносна, куд год иде прича: ако овако настави, биће мој Доброслав председник!

САВЕСТ

За све је крив мој деда Милијан! Знам да ме је волео као очи у глави, пешке ишао да ме види кроз

прозор породилишта, није дао сенка на мене да падне, али ме је и упропастио за цео живот. Добру је намеру имао, не могу криво да кажем, али знамо куда воде добре намере. Мене у КПД Ниш. Знам ја да ће већина помислити како тражим изговор и на другог пребацујем кривицу али да испричам све по реду па онда нека свако по свом аршину суди.

Елем, од како памтим, мој драги, од недавно почивши, деда Милијан, није пропустио ни једну прилику а да ме не посаветује и не подучи нечему, што би помогло да израстем у доброг човека. Обично је сваку причу завршавао реченицом: „Мићо, благо деди, све се може купити сем мирне савести. Савест чувај, кућу не мораш, кућа може да се купи или друга сагради.“

Како сам растао, тако је и прича о савести расла па сам пре војске могао докторирати на ту тему. Деда умре а ја и моја савест остадосмо...

Ја сам човек сељак, велим, да не преорем међу, да не браним комшији воду и пут и ето, мирна ми савест. Али бог не мисли тако. Искушава он човека на разне начине. Мене наведе једне вреле петровданске ноћи да наиђем кроз задружно двориште! Сада да ме питаш откуд ја туда – не знам! Задоцнио бејаш са неким друштвом у кафани те препречих испод гробља па кроз задружни круг да избјигнем на

ленију према нашим кућама. Није ми први пут било да задоцним! И освајавао сам ја, музика ме пратила кроз село до саме авлије, људи поустају па се крсте. Али кад нешто хоће да буде, то ће и да буде.

Наведе ме враг да препречим. Онако полупијан и поспан, банем ја у задружно двориште, одозгор од гробља на споредну капију, кад тамо – видим јаде. Под мишаном сложена бурад са малином а директор задруге Јовиша и благајник Жиле пружили црево за воду, одврнули чесму и сипају воду у оне малине! Видим ја шта се ради: откупили малину па раздвојили и досули воде! Тада се малина брала у бурад и, посипана мрављом киселином, звала се пулпирана малина, није у гајбе као ово сада. Помислих да се склоним да не царам мечку где не треба, али не да ђаво мира.

– Помаже Бог, људи – велим ја. – Лепо вам родила малина. Код вас се свако кило близни. Ми сељаци по оволикој скапси беремо, хоћемо да полипшемо, а ваша дозрева по хладовини.

Поскакаше они, бацише црево, ма јок, веле, хладе бурад споља да не почне да превире, да не попрскају, није оно што ја мислим...

– Милиција ће видети кад ја не видим, – велим ја, окренем се и одем.

Пре зоре ето ти Јовише право мојој кући. Донео десет милиона, могао сам у то време нов трактор да купим. Вели: „Узми ово и ћути.“

Како да узмем и да мирно спавам? Боже сачувај!

– Мени деда Милијан у наслеђе оставио мирну савест, велим ја и не окрећем ни главе на Јовишу ни на његове паре.

Убеђивао он мене по дуго. Кад виде да сам се ја за савест ухватио ко пијан плота, окрете се човек и оде.

Ја намирим стоку и кренем да пријавим милицији кад они бануше на моју капију. Наши људи из села, Трајко и Војо, знамо се. Веле: „Мићо, мораш са нама у станицу, пријавили те да си ноћас провалио у задружни круг и да си украо канту за прскање воћа. Док се ти спремиш, ми ћемо да претресемо имање. Опрости, Мићо, морамо. Не сумњамо ми у тебе, али пријављен си...“

Нађоше канту под шупом, Јовиша спустио када је видео да нећу паре већ савест...

Одведу ме у станицу милиције, ја све испричам ко ово вама. Видим ја да мени они верују, али не могу да ми помогну. Њих двојица ме оптужили, доказни материјал нашли милицајци, ја крив, а савест ми, додуше, мирна.

– Тражи, Мићо, доброг адвоката. Није моје да ти то кажем, али савест је скупа ствар.

Шта ћу, одем рођаку Чеду, он је школован, професор. Све му по реду испричам. Он не може да се начуди. Вели: „Бре, рођаче, ти стварно ниси узео тих десет милиона? Хоћеш мирну савест? Па јеси ли ти луд? Ја бре имам факултетску диплому, доктор сам наука, предајем етику на факултету, па не могу себи да приуштим чисту савест! На ову скупоћу ти одбијаш толике паре! Ја дам студенту шесту стипендију за пишљивих пола милиона. Ни посланици ни министри, ма бре, ни председник државе не може себи да дозволи такву вредност а ти мислиш да можеш? Шта ће теби, сељаку, чиста савест? Једном ти Бог пружио прилику да лако до-

ђеш до пара и ти ниси хтео? Ако имаш мозга, моли Јовишу да повуче пријаву. Нека каже да то није њихова канта, да су своју нашли негде затурену и да све лепо заборавите. Шта се тебе тиче шта они раде са малином. Ти си своју предао и наплатио, за даље те није брига. Или, узми своју савест и иди, требаће ти на робији, тамо се тешко спава.“

– Је ли тако, Чедо? Јесте – вели он.

– Доообро! Да робијам, него шта! Фала ти што ме научи! Ако ја имам оно што немају ни министри ни посланици, има за то и да робијам, није скуп.

Ево већ неку годину мирне савести спавам у КПД у Нишу, не знам шта би ми деда Милијан рекао.

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

Љиљана Браловић је рођена 19. 11. 1966. године у Чачку. Удата је и мајка двоје деце. Живи у подсувоборском селу Прањани, како то она песнички каже: „међу шљивицима и облацима, спотиче се о месечину, болује ране у души својих сељака и тугује за изумирањем српских села.“

После 17 година сменског рада у „МК Рудник“, путујући свакодневно од свог села Прањани до Горњег Милановца и назад, посветила се само свом породичном домаћинству и породичном пољопривредном газдинству, а у паузама за предах између послова мајке, домаћице и млекарице, баштованке и воћарке, као једна од најбољих међу живим српским књижевним хероинама, пише песме, кратке приче, афоризме,

драме и књиге на пољзу народу српском и српској културној баштини на ћириличном писму.

Објављивала је поезију и прозу у следећим часописима за књижевност: *Краина*, Бања Лука; *Српска вила*, Бијељина; *Вишеградске сџазе*, Вишеград; *Рујно*, Ужице; *Јесењин*, Београд; *Свињак*, Пожега; *Умно*, Београд; *Год*, Горњи Милановац, и другим часописима и књижевним зборницима.

Члан је Удружења књижевника Србије, Књижевног друштва „Запис“, Кола српских сестара, Друштва српско-руског пријатељства и председник Друштва српских домаћина у Горњем Милановцу.

Песме су јој превођене на немачки, француски, пољски и шведски језик.

Учествовала је на најзначајнијим књижевним манифестацијама у Србији и околици: Кочићев збор (Бања Лука), Пивски сусрети песника (Пива), Вишеградске стазе (Вишеград), На пола пута (Пријеполје), Видаковићеве дани (Рудо), Дани хумора и сатире „Вуко Безаревих“ (Пљевља), и на многим духовно-културним манифестацијама на српском Косову и Метохији (Штрпце, Велика Хоча, Ораховац, Грачаница, Косовска Митровица, Лепосавић, Зубин Поток, Брњак).

Гостовала је у многим школама широм Србије, а приоритет су јој мале сеоске школе – заборављене и запостављене и од државе и од културних посленика.

Њени драмски текстови из књиге „Није луда луда“ су извођени у школама и на такмичењима школских позоришта у Новом Саду, Крагујевцу и Горњем Милановцу.

У Књижевном друштву „Запис“ из Горњег Милановца покренула је стваралачки рад са децом, тзв. Записове пуполке. После њеног седамнаестогодишњег рада са младима резултат су два већ афирмисана млада песника, један академски сликар, два дизајнера, једна дипломирана глумица, неколико студената српског језика и књижевности. Радови њеног уметничког подмлатка се редовно објављују у летопису за културу *Год*.

Добитник је награда: Вуко Безаревих (Пљевља), за сатиру; Др Есад Садиковић (Приједор), за кратку причу; Жижишон позорница (Параћин), за афоризме; Златник са ликом Светог Саве (Раковица), за духовну поезију; и бројних награда на конкурсима које су расписивали књижевна друштва, домови културе и библиотеке, за родољубиву, љубавну и социјалну поезију.

Објавила је следеће књиге: „Птице су створене да лете“ – песме, *Досијеј*, Горњи Милановац, 2000. године; „Далеки корени“ – песме, *КД Зайис*, Горњи Милановац, 2002. године; „Балада заборављеноме“ – песме, *КД Зайис*, Горњи Милановац, 2003. године; „Човек и зид“ – песме, *КД Зайис*, Горњи Милановац, 2005. године; „Очи које ме траже“ – песме, *Српска књижа*, Рума, 2007. године; „Није Луда луда“ – дечје драме, *Жиравци*, Пожега, 2009. године; „Приче испод ожиљака“ – приповетке, *Леџенда*, Чачак, 2011. године; „Завет и обећање“ – песме, *Лио*, Горњи Милановац, 2014. године и „Лајем не престајем“ – приповетке, *Књижевна задруга Српског националног савјеша*, Пљевља, 2016. године.

Осим тога, пише сатиру и драме. Две монодраме „Кад умрех ономад“ и „Улица црвених вењера“ су постављене на позоришну сцену и гостовале су у више градова у Србији и Републици Српској.

По њеној приповетки „Детелина на прочевљу“ снимљен је етнографски, документарно-играни филм „Кум“, а неколико њених песама је послужило као основни мотив за снимање документарно-етнографских филмова („Међа“, „Четрдесети дан“, „Ивањдан“, ...).

Ван књижевног рада, кроз активности у Друштву српских домаћина, залаже се за очување традиције, српског језика и писма и српског села, а посебно је посвећена отварању центара за повратак селу у подсуворборском крају.

Својим начином живота Љиљана Браловић је угледни пример како се може живети у српском селу, бавити пољопривредом, а у исто време бити и песник – писац и познати и признати грађанин Србије и света.

Предраг Ђукановић

Две крајке њриче

КАФАНЕ И РОКЕНРОЛ

Оног момента кад је у кафани песма почела да се плаћа парама, а не поломљеним чашама, крвавим длановима, сузама и знојавим челом, тог тренутка је кренуо морални суноврат друштва.

Тај моменат где кафана служи да се човек сакрије и буде што није, а не као што бирвактиле би место које раскринкава човека, скида га голог и босог и оставља насамо са собом, богом и људима, тај моменат је моменат друштвене пропасти.

Оног тренутка кад је глув могао да одабере песму зато што има новца, док су слухисти морали да играју по његовим тактовима, тог момента је пропала држава.

А кафане и рокенрол ?! – Бијело дугме.

УЧИ ДА НЕ ПРОЂЕШ К'О ЈА

И заврши факултет да будеш стручни кадар капиталисти, да својим знањем употпуниш његове интелектуалне недостатке, а богами и оно мало празног места у новчанику.

Елем, дубоког сам уверења да горе поменути проблем не настаје оног момента кад схватиш да те нестручнији и неспособнији израбљују, још мање кад се спустиш толико ниско да си ти чак и том позицијом задовољан, биће да проблем настаје оног момента кад се на твоју жељу постави питање „шта ћеш да радиш с тим факултетом, боље упиши ово друго, због посла“. Није сад питање шта ћеш да научиш, него жоћеш ли имати за жлеба и док, стављајући последњу теглу киселих краставчића у већ претешку торбу, слушаш реченицу

која се уреже као црна пруга Мехмед паши – учи да не прођеш к'о ја.

Учите, да не прођете као они, тј. Да вам сутра не воде државу они који би да праве кулу на води и који од руског киндер јајета састављају авиончиће. Учите, да нау-

чите, да би сутра ви били у већини, у односу на оне за које ови саветодавци, архитекте, грађевинци, машинци цртају куле од карата и авионе без крила... учите, да не прођете као ја.

Поезија

Слађана (Бранислава) Бушић

„Уху дух (*а/у)“

УШИ ДУШЕ

Из теста мента порока себе си
наследио.
Леђима видиш где поглед ти не
досеже.
Зубе ми капија поклонила.
Нос сам од кошарке наследила.
У уши душе се скрила.
Не верујеш у духове...
Кажу, мајчино се око опет родило,
многo очију у оку
и само једно око у очима.
Кажу, татин је прст отишао у шлаг,
наследила исти сам.
Додајем жито.
Кажу, ухвати грч за ногу баку, па не
пушта,
још бака нисам, али грч ме хвата,
мора да сам га наследила.
Кажу, деда не излази из анегдота.
И мене је у њих убацио,
па не видим пут да се искобељам.
Ако је све, као што кажу наследно,
пита м се на кога ли је
ова детелина са четири листа
што на гробу ми никла?!

И ТЕКУ КАЗНЕ

Јутрос се убио ујак,
опет нека свадба.

Оркестар за поштење казну свира,
завађене би да помири.
Испуштају сви бес,
мама пева.
Коров из срца
у глави ниче.
кроз вене сахрана протиче.
И тече, тече...
Мама спава.
И нико да је пробуди.
И убијају ми маму, мама;
Пуца ембрион твој,
данас Те чедо крвљу Твојом рађа.
Живи мама!

ОТВОРИ СУЗУ

Из неба птице грумен копаш
крило би кљуна у своју земљу умотао
никад да не полетим,
је л' би заплакао?
Кажу: „Осећам на зеницама подигнут
град“.
Мислим, можда је наш...
И опет причам:
„Никла је задужбина бола
голим рукама наших суза
малтерисана.“
Јутрос су прозор капцима порушили.
Ми са нас у лет слетели...
За љубав у истекли уговор се слили.

Сећања отупела су од застава,
људи закопани у путевима с краја
давнина...
Отворам снове
у флаши да корачају слободу.
Не пијем, живели!
Никад да не полетим,
у здравље немој плакати.
Рашири руке
сuzu руком да отворим.

НЕ РАСТАМИ НАС

Мала,
Сенка ми у крв упала,
из грла
пустићу пса.
Тамом
до последње смрти
час живота
у лавеж увлачим
са сунца
меланом свлачим,
Туге ми у капима,
не бих да нас растамим!

ОДЕЛА ОД САВИЈЕНЕ ДУШЕ

Заболео шешир,
главу да скине.
Не престају да жедне дна
у испијеним очима
размућених слутњи.
Из навике си у огледалу
зар да ти се молим?
Врисак поветарца кида ме,
мисли ми у парчићима,
поцепана висим у оделу душе.
Не савијај исцурела јутра
док ти под главом завијају
темељи усахли.
На удици сна
грмљавина осећања.
У споменик се успињемо
Шешир, ја и глава.
Скинуте нам главе
ништа не боли.

ВИД У ЕМБРИОНУ ВИТРАЖА

Никако да се разгранаш,
Семенко.
Корачаш непрестано у корену
од ницања далека...
Ишчупали ти постојање, твој акрил
сознања.
Видиш ушима.
И што ти смета у огледалу, твоје је.
И није.
Пре тебе Створитељ стакла у руци
ти се огледао.
А пре руке твој је ембрион био.
Црвеним витражом у себе те обавио.
И није те проклео.
Разбијају приче да мораш
да ничеш и растеш.
Довољно је што си Семенка,
јер у тебе стане све велико и највише
без чега ти у најмањем дану
не би било.
Певај, Семенко!

ДИСАЊЕ У ТАЧКАМА

Ако ти прободу душу,
завуци се сав у њу.
Ножевима нећеш ослободити
ништа веће од (откуцаја) крви.
Немају зуби завој на самрти,
ни живот постељицу у раљама.
Откини тело од тела разума,
у главу посади ум
да никада не никнеш.
Душе, угуши ме у све твоје душе!
Одавно сам престала,
ваздух – тачкама да увлачим.

(ПРЕД)ДУХОВАЊЕ

Развежи заповести
да Духови не севну;
Не свену.
У зеву куцам
у страх никад да не никнем.
Не бих да зидам
цигле у темељу.

Кућа сам,
иако у мени
нико не живи.
У бројевима;
никад да ме не остаје.
На кукама света,
Песник,
ничем распећем!

ИСПРАВЉЕНИ У СВЕМИР

Ноћас се небо издужило,
ноге космос испружио,
жуљ се у свемир исправио
(и стигао да га нажуља).
Ноћ као и ноћ.
Јама...
Урличу усамљене мајке
за никад примљена писама својих
војника.
Само још рат ниједном није био
самохран.
Завијају пуцњевци на испуњен месец
у ноћи празних булевара.
Вуци ћуте.
Мирише пространа рана.
И часовничар одлази горе,
проверава казальке у катанцима.
Капије небеске лопте,
земаљске су виле иштутирале.
Вадим комадиће речи што сада
изговарамо,

а већ их нема...
Купујем стих свилом загрљен и још
се кајем
у име нас што има нас,
ноћ да не постанемо док се попут
неба не издужимо.
И ноге нас не заболе
И жуљеви не никну у стиху
и стихови жуљ не нажуљају.
Кајем, још се кајем,
страх ме у нас да се исправим!

ИЗВАН ПРОСТОРА ВАЗДУХ

Нема лепшег неба
од овог под којим смо,
ни сјајнијег плиша у галаксији.
Свако је већ довољно зрео,
непоникло се семе не може
избрисати.
Шта то одјекује,
прасак звезде у камену
или треперење камења у звездама?
СТИЖЕМ ПЕСМО.
Светлији је мрак у којем смо скупа
прашина,
од сјаја у којем не видимо ни своју
ослепелост.
Ближи се поновни прасак...
Из очију звезде,
да л' икад човек затрепери?

БЕЛЕШКА О ПЕСНИКУ

Слађана (Бранислава) Бушић, Хо-дајућа радост или Весело лице, пореклом из Детињства доселила се у дух Уметности, захваљујући случајности синхронизитета и симболима које је сретала кроз снове, у животу, и кроз живот. Бивше је ватрогасно годиште ('93). У срцу је дете, у души човек. Или, покушај човека у потрази за душом духа и духом душе. Љубав јој је кисеоник, осмех заштитни знак, иако без шешира никада није изашла на улицу. Афоризме пече уместо хлеба, прозом се храни, док поезију пије свакодневно уместо лекова за смирење. Из Позоришта не излази сматрајући га другом кућом. Платно користи уместо огледала. Да нема клавир, камеру, фотопарат, оловку и програме за монтажу, не зна шта би радила са очима, прстима, а још мање са собом. Да нема оловку или НАЛИВ ПЕРО, не зна чиме би се наливала. За реторику би дала живот, јер прича колико може, а ћути колико мора. Сматра да се од новинарства (студије завршава на Фа-

култету политичких наука у Београду) не живи, али спремна је за реч и да умре. Држи се Речи! У једној од најкреативнијих редакција Радио Београда 1, у Образовном програму за децу, младе и породицу и Удружењу „ЗБУ-НОВНИК“ пронашла је инспирацију, себе у детету и збуњујуће дете у себи. Разбуњује га Поезијом; начином на који живи. Осим у РАДИЈУ и на „ЈИН– ЈАНГ– ЈУНГ“ академији, у пројекту „Млади долазе“ Удружења књижевника Србије (од априла 2015. године) Ходајућа радост, весело хода чувајући младост и стичући практична знања и искуства на путу ПОЕТИКЕ ЖИВОТА у реду живљења. Из драме у животу живи живот у драми, баш по рецепту Жака Пјера Саразака.

У „Уху дух (*а/у)“ је њена прва песничка збирка коју је добила као награду 2017. године, на конкурс едиције „Првенац“ СКЦ-а у Крагујевцу.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ ИЛУСТРАЦИЈА

Тијана Ђоковић, рођена 30. априла 1987. године у Београду, дипломирала је на Факултету примењених уметности, на одсеку за дизајн ентеријера и намештаја у Београду 12. јула 2011. године.

Имала је три самосталне изложбе, „Отвори око“ у Малој галерији УЛУПУДС-а у августу и у Кафе-бару Прохибиција у октобру 2014. године, као и у Дому Културе Књажевац 2015. године.

Учествовала је на следећим колективним изложбама: 2009. „Изложба цртежа студената ФПУ“, НУ Божидар Аџија, 2011; „Друго бијенале уметности“ у DanubianaMeulensteen Арт музеју у Братислави, 2011; Галерија Сингидунум (18. београдска мини арт сцена, на тему микро-натура), 2012; „Мајска изложба“ у галерији СКЦ Нови Београд, „Погледи“ у галерији 73, 2014. године; 2015. године је учествовала у манифестацији „НОА“ у оквиру недеље уметности у Новом Саду; 2017. је била део колективне изложбе под називом „Уметност на папиру у Инђији“.

Учествовала је на вајарској колонији „Тераторија“ у Кикинди 2012. године.

Члан УЛУПУДС-а од 2016.

У свом раду посебан утицај на Тијанино стваралаштво имају велики уметници као што су Алфонс Муха, Клод Моне, Марк Шагал, Вилијем Тарнер, Гигер, Данте Габријел Росет и Макс Ернст. Центар њеног стваралаштва и сликарства чини фигура. Кроз различите правце у које залази (експресионизам, апстракција, фантастика, импресионизам) и кроз различите облике прожима се управо човек. Човек у ентеријеру, човек у екстеријеру, човек кроз различита времена и просторе, истраживајући какво ће ново значење добити у сваком од нових призора. У лепези различитих призора које ствара, може се видети директно и индиректно, некада врло очигледно, а некада суптилно и скривено што је утицај који велики ствараоци имају на њу.